

Maect van uwen lieve niet u leet

Een koppeling van de lessenreeks 'De zaak V.' aan het referentiekader taal

Masterthesis

Student: Marieke van Kemenade
Studentnummer: 3876373
Opleiding: MA Nederlandse taal en cultuur: educatie en communicatie
Begeleiders: Erwin Mantingh en Frank Brandsma
Datum: juli 2013

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Context	5
3. Theoretisch kader	7
4. Methode	14
5. Analyse van de lessenserie.....	17
5.1 Les 1: de <i>cold case</i>	17
5.2 Les 2: <i>crime scene</i>	19
5.3 Les 3: daders en slachtoffers	21
5.4 Les 4: de pers	23
5.5 Les 5: middeleeuwse liefdeswetten.....	24
5.6 Les 6: literaire jurisprudentie	27
5.7 Les 7: advocatenpleidooien.....	29
5.8 Les 8: partijen in een rechtszaak	30
5.9 Les 9: voorbereiding rechtszaak	31
5.10 Les 10: de rechtszaak	32
5.11 Leesfragmenten en leesvragen	33
6. Conclusie.....	35
7. Literatuur.....	39
8. Bijlage	41

1. Inleiding

Aram Verweij was advocaat tijdens de rechtszaak over de mysterieuze ‘Zaak V.’. Verweij schreef in een schuldbeschrijving over de hertogin van het hof van Bourgondië:

‘Ten eerste is zij degene die een affaire wilde beginnen met de ridder (bewijsstuk A, De burggravin van Vergi, r. 169-171), nadat de ridder dit natuurlijk afwees (hij had immers een relatie met de burggravin), ging ze naar de hertog om het verhaal om te draaien (bewijsstuk B, De burggravin van Vergi, r. 223-236), waardoor de ridder als verdediging moest verklappen met wie hij wél een relatie had (bewijsstuk C, De burggravin van Vergi, r. 432-434).’

Tijdens deze rechtszaak ontstond een felle discussie tussen de advocaten. Verweij betoogde:

‘Ik zal niet ontkennen dat de hertogin het verhaal bij de hertog heeft omgedraaid. Maar de enige reden dat ze dit heeft gedaan, is om haar eigen eer te beschermen. (...) Ze was natuurlijk ook diep gekwetst dat de ridder iemand van lagere komaf had gekozen dan haarzelf.’

Aram, een enthousiaste leerling uit klas MC3 van het Corderius College in Amersfoort, laat hier zien dat hij in het subdomein Spreken van het domein Mondelinge taalvaardigheid op niveau 4F presteert volgens de niveaubeschrijving van het referentiekader taal. ‘Advocaat’ Aram ‘kan een goed gestructureerde presentatie geven en daarbij gezichtspunten ondersteunen met redenen en relevante voorbeelden.’ De geciteerde schuldbeschrijving kan naast de meetlat van het referentiekader gelegd worden binnen het domein Schrijven. Aram ‘kan informatie uit verschillende bronnen in één tekst synthetiseren’ en presteert hiermee op niveau 3F.

Deze twee voorbeelden zijn slechts een kleine greep uit de diversiteit aan opdrachten die is opgenomen in de tiendelige lessenreeks ‘De zaak V.’, gebaseerd op het Middelnederlandse literaire juweeltje *De burggravin van Vergi*. Gedurende de lessenreeks bestuderen de leerlingen in ‘dienst’ van politie, de media en justitie de lotgevallen van de burggravin van Vergi, haar geheime geliefde de ridder, diens leenheer de hertog en zijn vrouw de hertogin.

In een werkgroep van de Universiteit Utrecht is het concept van deze lessenreeks bedacht, uitgewerkt in lesmateriaal en uitgevoerd. Vervolgens zijn in meerdere uitgebreide revisierondes de bestaande opdrachten (met een studielast van 25 lessen) verbeterd en in sommige gevallen door de strenge selectie niet langer opgenomen in ‘De zaak V.’. Het resultaat is een lessenreeks die praktisch uitvoerbaar is in tien lessen van 50 minuten, binnen het kader van het vak Nederlands in het algemeen en literatuuronderwijs in het bijzonder. De lessenreeks is ontwikkeld voor leerlingen uit vwo 4: binnen het domein Literatuur lezen zij drie literaire werken van voor 1880 (subdomein 7) en plaatsen dit binnen het historisch perspectief (subdomein 9). ‘De zaak V.’ biedt binnen het

overkoepelende kader van de moderne rechtszaak een uitgebreider en meer divers aanbod van taken en opdrachten dan men doorgaans in het geijkte literatuuronderwijs vindt.

Dit onderzoek is uitgevoerd voor de potentiële gebruikers van 'De zaak V.': docenten Nederlands die hun leerlingen een originele benadering van de middeleeuwse literatuur willen aanbieden. Voor deze docenten is deze didactische handleiding, die als doel heeft het niveau en de (sub)domeinen van de taken en opdrachten uit 'De zaak V.' inzichtelijk te maken met behulp van het referentiekader taal.

De verwachting is dat alle domeinen van het referentiekader taal uitgebreid en met voldoende mogelijkheid tot differentiatie aanbod komen in de verschillende lesonderdelen. Dit betreft de in het referentiekader taal onderscheiden domeinen Mondelinge spreekvaardigheid (Gesprekken, Luisteren en Spreken), Lezen (zakelijke en fictionele, narratieve en literaire teksten) en Schrijven. De (sub)domeinen van het referentiekader taal wijken af van de in (sub)domeinen verdeelde eindtermen van het examenprogramma Nederlands havo/vwo. In het examenprogramma vormen Argumentatieve vaardigheden (domein D) en Literatuur (domein E) een apart domein, terwijl deze in het referentiekader taal bij andere domeinen zijn ondergebracht.

Dit onderzoek is als volgt opgebouwd: in het volgende hoofdstuk wordt aandacht besteed aan het concept van het project. In het theoretisch kader wordt de stand van zaken van het referentiekader taal beschreven: waarom is dit kader wettelijk vastgelegd via een bovensectorale wetgeving, hoe verhoudt dit referentiekader taal zich ten opzichte tot het Europees referentiekader (ERK) en de eindtermen Nederlands voor havo en vwo en hoe is de stand van zaken wat betreft de implementering op dit moment? Na een toelichting van de methode analyseer ik de tien lessen per lesonderdeel aan de hand van het referentiekader taal. Ik bespreek de opbouw en de inhoud van ieder(e) les(deel) en koppel ze aan de hierboven reeds benoemde (sub)domeinen. Ieder lesonderdeel wordt langs de niveaubeschrijving gelegd, om ingeschaald te worden op niveau 2F, 3F, 4F of een combinatie hiervan. In de conclusie worden de taken en opdrachten van 'De zaak V.' per les aan het referentiekader taal en aan de eindtermen Nederlandse taal en literatuur gekoppeld. Dit schematisch overzicht biedt gebruikers een didactische handleiding voor het potentiële gebruik van 'de Zaak V.'

2. Context¹

‘De zaak V.’ is een lessenreeks die door een werkgroep van de Universiteit Utrecht is ontwikkeld van november 2012 tot en met juli 2013. De werkgroep bestaat uit vier studenten van de educatieve master Nederlands (Afra Boot, Jip Kloosterman, Annemarije Visser en Marieke van Kemenade) en twee studenten van de master Middeleeuwen en Renaissancestudies (Femke van Hilten en Karin Walta), die begeleid worden door literatuurwetenschapper en mediëvist Frank Brandsma en vakdidacticus en medio-neerlandicus Erwin Mantingh. De Universiteit Utrecht werkt al enkele jaren samen met het Corderius College in Amersfoort. In voorgaande jaren zijn in vergelijkbare werkgroepen lessenreeksen rondom *De reis van Sint Brandaan* en *Beatrijs* ontwikkeld. In ‘De zaak V.’ staat *De burggravin van Vergi* centraal.

Bijzonder aan deze samenwerking met het Corderius College is dat de lessen bestemd zijn voor het zogenaamde masterclasstraject. Leerlingen die (hoog)begaafd zijn of meer verdieping willen in de lesstof, kunnen op deze school het reguliere gymnasiumonderwijs in vier dagen volgen, waardoor zij de woensdag kunnen besteden aan ‘masterclasses’. In blokken met een bepaald thema, bijvoorbeeld civiele techniek of sterrenkunde, worden leerlingen uitgedaagd om zelfstandig na te denken over onderzoeksvraagstukken. ‘De zaak V.’ is ontwikkeld voor MC3: 19 leerlingen uit het masterclasstraject van het derde jaar gymnasium. De reeks behelsde een blok van acht weken, waarbij elke week vier lessen op woensdag beschikbaar waren. Dit waren het tweede, derde, zesde en zevende lesuur, ieder van 50 minuten. In de tussentijd kregen de leerlingen een zogenaamd creatief intermezzo van kunstvakken. Over de invulling van deze lestijd hadden wij geen inbreng.

De lessenreeks voor het Corderius College is ontwikkeld in de periode november 2012 tot en met april 2013, met regelmatige bijeenkomsten van de werkgroep. Na het gezamenlijk bedenken van het concept van de reeks, hebben we de voorbereiding en uitvoering van de lessen in tweetallen verdeeld. In intervisiebijeenkomsten zijn de docentenhandleidingen en het lesmateriaal al werkende ontwikkeld. Dit werkproces heeft zijn beslag gekregen in een reeks van acht lessen, uitgevoerd van 30 januari tot en met 3 april 2013. Al het ontwikkelde materiaal staat in eigen beheer op een Google Drive, toegankelijk voor de medewerkers aan het project. Na de uitvoering van de lessenreeks op het Corderius College hebben Annemarije Visser, Karin Walta en Marieke van Kemenade de reeks omgewerkt naar een versie die uiteindelijk via een website algemeen ontsloten zal worden. Deze aanpassingsslag had verstrekkende gevolgen voor het programma: de speciale situatie van het masterclasstraject werd omgevormd naar een versie die bij Nederlandse literatuurgeschiedenis in de bovenbouw van elke middelbare school gegeven zou kunnen worden. Om aansluiting te vinden bij de algemeen beschikbare tijd voor middeleeuwse letterkunde is de

---

¹ De beschrijving van de context is ontleend aan ‘context’ (2) (p. 4 -6) van Visser (2013), met aanpassingen in de formulering en het weglaten van enkele passages.

lessenreeks van vierentwintig naar tien lessen en huiswerk teruggebracht. Het lesmateriaal dat een autonome en onderzoekende houding stimuleerde om daarmee aan te sluiten bij de verdieping voor (hoog)begaafde leerlingen, is qua complexiteit en openheid teruggebracht naar het niveau van een reguliere bovenbouwleerling.

Naast het ontwikkelen van het lesmateriaal, het geven van de lessen en de omwerking van de lessenreeks, had dit project ook een onderzoeksmatige kant. De online publicatie van ‘De zaak V.’ zal inclusief deze als achtergrondinformatie aangeboden analyses beschikbaar gesteld worden. Vier analyses hebben evenzoveel invalshoeken geboden om de reeks toe te lichten en te verantwoorden. Zo hebben Boot & Kloosterman (2013) zich gericht op de receptie van het lesmateriaal wat betreft de kenmerken van hoogbegaafdheidsdidactiek. De analyse van Visser (2013) was specifiek gericht op het didactiseren van historische literatuur. Walta (2013) tot slot schreef een historisch-didactische verantwoording van onze keuzes voor het theoretische materiaal.

‘De zaak V.’ is ontwikkeld vanuit het concept van een middeleeuwse *cold case*: het onderzoek naar een misdrijf wordt heropend. Dit idee biedt een overkoepelend kader, waarbinnen alle tekstuele en contextuele aspecten van *De burggravin van Vergi* die de werkgroep interessant en relevant acht een plaats te bieden. Kenmerkend voor dit concept is ten eerste het actualiserende karakter, waarmee we aansloten bij moderne opvattingen van misdaad, recht en straf. Met deze voor leerlingen herkenbare gegevens wordt de interesse en motivatie voor de lesstof vergroot.

Ten tweede biedt ‘De zaak V.’ de mogelijkheid om lesonderdelen te ontwerpen waarin de leerlingen een autonome, onderzoekende houding aannemen, die uitdaging biedt.² Zo zullen de leerlingen in les 9 zelfstandig hun rol in de rechtszaak voorbereiden op basis van hun dossier met informatie en analyses van de tekst en context.

Een derde kenmerk van het concept van ‘De zaak V.’ is dat deze niet thematisch verbonden is met de inhoud van de tekst. Het verhaal eindigt weliswaar met drie doden, maar de rechtvaardigheid van deze gebeurtenissen vormt geen centraal thema. Dat politie, pers en justitie zich met deze gebeurtenissen gaan bemoeien, is een door ons opgelegd conceptgestuurd kader. Dit leidt tot een soort rollenspel, waarin de leerlingen worden gestimuleerd om de rol van bijvoorbeeld rechercheur of juylid op zich te nemen. ‘De zaak V.’ werkt dan ook naar lesdoelen toe die niets met historische literatuur te maken hebben. Al met al biedt de lessenreeks ‘De zaak V.’ een veelzijdig en divers programma wat lastig te duiden is binnen bekende tweedeling in chronologische of thematische behandeling.

---

² Dit geldt volgens Boot & Kloosterman (2013) voor de reguliere leerlingen en in het bijzonder voor de (hoog)begaafde leerlingen van het Corderius College.

3. Theoretisch kader

Op 1 augustus 2010 is de wettelijke vastlegging van het referentiekader taal en rekenen in werking getreden. De wijziging houdt in dat bij het examen Nederlands op havo en vwo het referentiekader taal 'in acht (dient) te worden genomen'. Sindsdien zijn er talrijke publicaties om docenten handreikingen te bieden en het referentiekader te concretiseren.³ Ook dit onderzoek biedt een concretisering van het referentiekader taal, door het als objectief hulpmiddel in te zetten, voor vaststellen van het niveau van de taken en opdrachten uit de lessenreeks 'De zaak V.'.

Onderzoekers en beleidsmakers hebben veel gepubliceerd over het referentiekader taal.⁴ Laat ik beginnen met het schetsen van een theoretisch kader over het referentiekader taal voor de potentiële gebruikers van 'De zaak V.'. Hierbij selecteer ik enkel die informatie uit de grote hoeveelheid (officiële) publicaties, die relevant is om een beknopt algemeen beeld te krijgen, gekoppeld aan de relevantie voor de lessenreeks.

3.1 Prestaties Nederlands onderwijs in internationaal perspectief

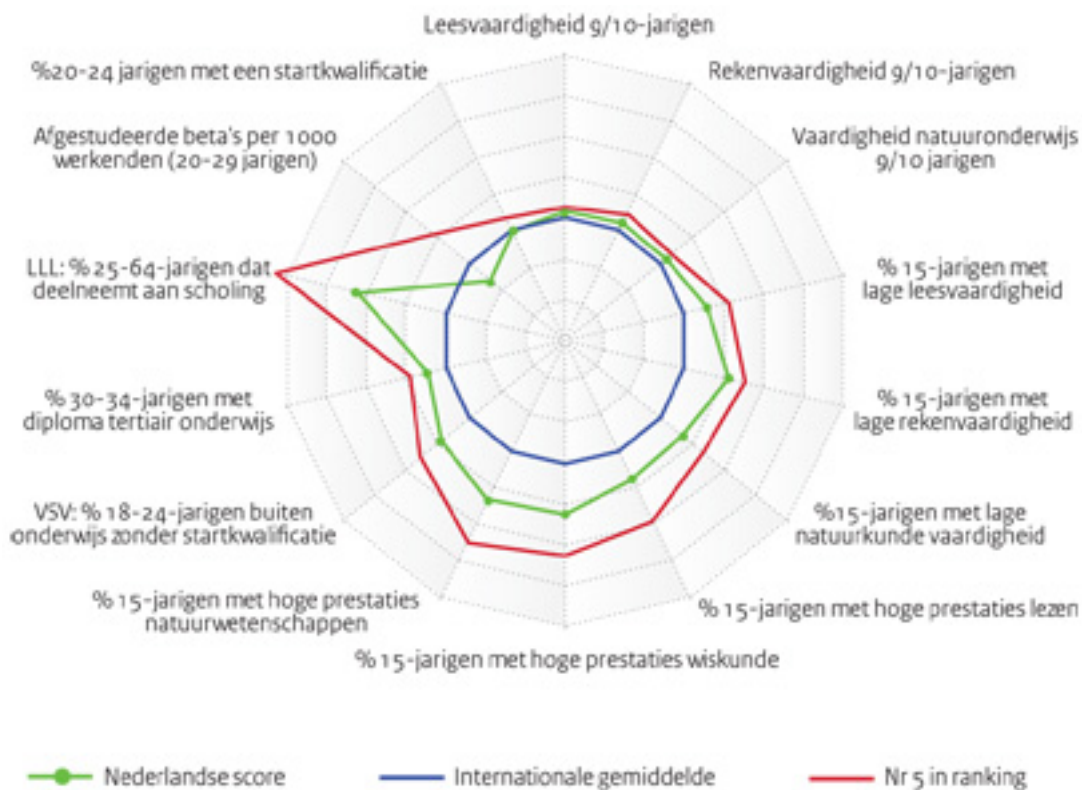
Het Nederlandse onderwijs presteert in internationaal perspectief ruim bovengemiddeld. De internationale positie van het Nederlandse onderwijs is samengevat in onderstaande figuur door middel van een aantal belangrijke prestatie-indicatoren. Een punt buiten de ring 'internationaal gemiddelde' betekent dat Nederland het beter doet dan het gemiddelde, een punt daarbinnen betekent een minder goede score.⁵

---

³ Zie: Meestringa et al. (2010a, 2010b, 2012); Ravesloot et al. (2012a, 2012b); Van der Leeuw et al. (2011); Leenders et al. (2010).

⁴ Zo staan op de website van het referentiekader (www.taalenrekenen.nl) ruim tien publicaties van de Expertgroep, ruim zestig officiële publicaties over het referentiekader en ruim dertig publicaties over de referentieniveaus taal op het voortgezet onderwijs.

⁵ Bron: het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2010), bewerkt naar aanleiding van resultaten van OESO, PIRLS, TIMSS en Eurostat. De *Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling* (OESO) is een samenwerkingsverband van 34 landen om sociaal en economisch beleid te bespreken, te bestuderen en te coördineren; *Progress in International Reading Literacy Study* (PIRLS) is een internationaal vergelijkend onderzoek naar de vaardigheid in begrijpend lezen bij basisschoolkinderen na vier jaar leesonderwijs. Het TIMSS-onderzoek (*Trends in Mathematics and Science Study*) vergelijkt de prestaties van leerlingen in wiskunde en (natuur)wetenschappen; *Eurostat* is het Statistisch bureau van de Europese Gemeenschap.

3.2 Waarom een referentiekader?

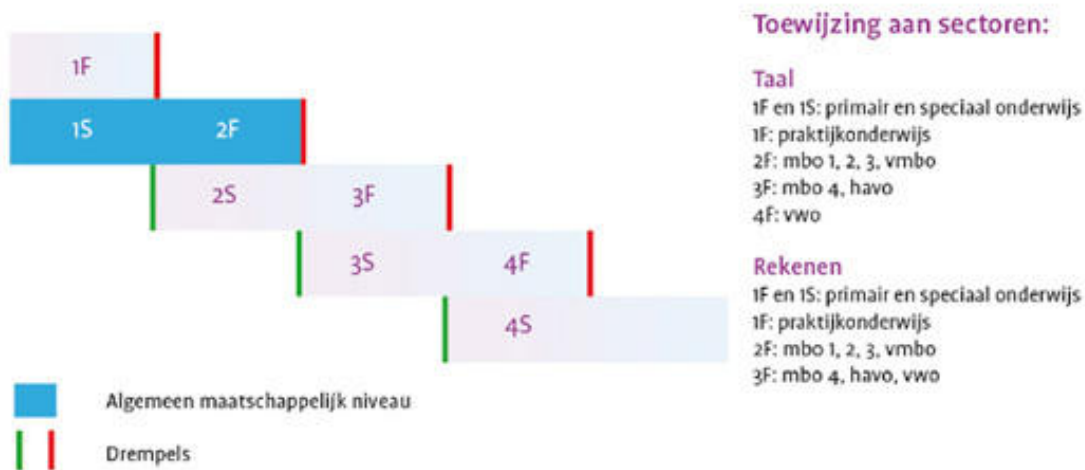
Ondanks de bovengemiddelde resultaten voor het Nederlands onderwijs in internationale onderzoeken, zijn de zorgen over de kwaliteit van het Nederlandse onderwijs doorgedrongen in brede maatschappelijke kring.

Als reactie op de zorgen over de kwaliteit van het Nederlandse onderwijs stelden de bewindslieden van OCW in 2007 de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen in. De Expertgroep kreeg de opdracht 'de basis te leggen voor een samenhangend referentiekader voor taal en rekenen, binnen en over onderwijssectoren heen' en heeft als doelstelling de onderwijsresultaten op het gebied van de basisvaardigheden te verbeteren, door een betere aansluiting van de leerprogramma's van de diverse onderwijssectoren onderling.

3.3 Het Referentiekader met vier referentieniveaus

Het referentiekader geeft het niveau aan van wat leerlingen moeten kennen en kunnen op overstapmomenten binnen het Nederlands onderwijssysteem. Het referentiekader bestaat uit vier niveaus. Deze komen min of meer overeen met de overstapmomenten in ons onderwijssysteem:

Het referentiekader bevat niveaubeschrijvingen van de volgende domeinen van het schoolvak Nederlands:⁶

- Mondelinge taalvaardigheid (1), met de subdomeinen: Gesprekken (1.1), Luisteren (1.2) en Spreken (1.3);
- Lezen (2) van zakelijke teksten (2.1) en Lezen van fictionele, narratieve en literaire teksten (2.2);
- Schrijven (3).

3.4 De basis voor het referentiekader taal

Er is door de Expertgroep voor de niveaubeschrijving van het referentiekader waar mogelijk aansluiting gezocht bij bestaande documenten als examenprogramma's, kerndoelen⁷ toetsen en voorbeeldmateriaal. Voor een deel gaat het ook om een 'educated guess', een schatting van haalbaarheid op basis van vakinhoudelijke deskundigheid en raadplegingen van leraren.

Voor het referentiekader taal heeft de Expertgroep gebruik gemaakt van het *Raamwerk Nederlands. Nederlands in (v)mbo-opleiding* (2007). Dit raamwerk bleek bruikbaar voor het formuleren van het referentiekader taal, waarvoor het *Common European Framework of Reference (CEFR)* als uitgangspunt diende. (Expertgroep 2008, p. 26). Dit *Gemeenschappelijk Europees Referentiekader (ERK)*, opgesteld door de Raad van Europa (2001), is (gedeeltelijk) in het Nederlands vertaald en staat in de volksmond bekend als ERK en/of ERK-niveaus. Het CEFR/ERK is uitgegroeid tot een belangrijk raamwerk voor het onderwijs in de moderne vreemde talen binnen

⁶ Het in het referentiekader taal onderscheiden domein Taalverzorging en taalbeschouwing wordt in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten. De (sub)domeinen van het referentiekader taal wijken af van de in (sub)domeinen verdeelde eindtermen van het examenprogramma Nederlands havo/vwo, waardoor Argumentatieve vaardigheden (domein D) en Literatuur (domein E) niet zijn opgenomen in dit overzicht.

⁷ In 1998 door OCW vastgestelde einddoelen voor het onderwijs in de Nederlandse taal in het basisonderwijs.

Europa. Alhoewel de terminologie op elkaar lijkt en het referentiekader taal gebaseerd is op de taalvaardigheidsniveaus van het ERK⁸, dient er zorgvuldig onderscheid te worden gemaakt door beleidsmakers en gebruikers.

In Nederland vormt het ERK de basis voor meer ontwikkelingen, zoals de ontwikkeling *Taalprofielen*, een lijst met zogenaamde *can do-statements* (descriptor) die een doorlopende ontwikkeling in gebruiksvaardigheid van een vreemde taal laten zien. Deze descriptor) zijn ingedeeld in vijf vaardigheden: luisteren, lezen, gesprekken voeren, spreken, schrijven. Deze zijn ingedeeld in zes taalvaardigheidsniveaus:

Het schoolvak Nederlands en het bijbehorende eindexamen Nederlandse taal en literatuur voor havo en vwo bestaat uit taalvaardigheid en literatuur. In het referentiekader vormt literatuur geen eigen domein. Het domein Lezen is in het referentiekader onderverdeeld in twee deelvaardigheden: het lezen van zakelijke teksten en het lezen van literaire en fictionele teksten. Voor de niveaubeschrijvingen van deze laatste deelvaardigheid baseert de Expertgroep zich op het onderzoek van Theo Witte (2008) naar de literaire ontwikkeling van havo- en vwo-leerlingen in de tweede fase van het voorgezet onderwijs. Witte heeft op basis van zijn onderzoek zes niveaus van literaire competentie beschreven en vastgesteld welk niveau minimaal gewenst is bij het begin de tweede fase (start havo en vwo 4) en bij uitstroom (eind havo 5 en eind vwo 6). Deze literaire ontwikkeling bevat slechts zijdelings het aspect taalvaardigheid. De Expertgroep heeft Wittes niveaus geïntegreerd in het referentiekader taal.⁹ Door op basis van de eindtermen, kerndoelen en examenprogramma's niveaubeschrijvingen op te stellen, is de Expertgroep van mening de discrepanties tussen de verschillende programma's weggewerkt te hebben.

3.5 Examenprogramma en Eindtermen Nederlandse taal en literatuur havo/vwo

De eindtermen voor havo en vwo worden vastgesteld door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en bevatten omschrijvingen van de kennis en vaardigheden waarover een leerling aan het eind van ieder onderwijsniveau moet beschikken. Deze examenprogramma's komen tot stand door samenwerking tussen de Centrale Examencommissie Vaststelling Opgaven (CEVO), de Citogroep en de Stichting Leerplanontwikkeling (SLO), in

⁸ De Expertgroep schrijft in haar hoofdrapport: 'voor taal hebben we zorgvuldig gebruik gemaakt van het Europees Referentiekader, dat gemaakt is voor het onderwijs in vreemde talen (2008, p8).

⁹ De Expertgroep (2008b, p. 58) verantwoordt niet hoe deze integratie van literaire competentieniveaus en taalvaardigheidsniveaus tot stand is gekomen.

opdracht van het ministerie van OCW. In de eindtermen is het gehele examenprogramma opgenomen en staat de verdeling over school- en centraal examen vast. Sinds 2011 is het examenprogramma Nederlands voor havo/vwo gewijzigd, wat inhoudt dat bij het examen Nederlands op havo en vwo ‘het referentiekader taal in acht (dient) te worden genomen’. Dit betekent voor scholen en docenten dat zij rekening moeten houden met de beschrijvingsniveaus van het referentiekader bij het vaststellen van het Programma van toetsing en afsluiting (PTA).

Ik zal hier de verschillen tussen de domeinen zoals geformuleerd in de eindtermen van het examenprogramma en de domeinen geformuleerd in het referentiekader schetsen met behulp van onderstaand overzicht. De eerste kolom toont het domein zoals geformuleerd in het examenprogramma. De kolom ‘referentiekader taal’ toont de domeinen uit het referentiekader taal die aansluiten op de domeinen uit de eerste kolom. De kolom ‘eindtermen’ toont de domeinen en subdomeinen zoals deze in de eindtermen zijn geformuleerd, met het nummer van de eindterm tussen haakjes. De kolom ‘schoolexamen’ toont wat er getoetst wordt en of dit een schoolexamen of eindexamen is en de koppeling met het referentiekader taal. Tot slot volgt een beknopte conclusie ten aanzien van het referentiekader in combinatie met de eindtermen en het (school)examen per domein.

Examenprogramma Nederlandse taal en literatuur ¹⁰	Referentiekader taal	Subdomeinen	Schoolexamen, Eindexamen
Domein A Leesvaardigheid ¹¹	Opgenomen als Lezen van zakelijke teksten, met onderscheid in informatieve teksten (1), instructies (2) en betogende teksten (3). Niveaubeschrijving voor begrijpen, interpreteren (eindterm 1), evalueren, samenvatten (eindterm 3) en opzoeken.	Analyseren en interpreteren (1) Beoordelen (2) Samenvatten (3).	Eindexamen: Analyseren (1) en Beoordelen (2). Schoolexamen: De (sub)domeinen waar het Eindexamen wel of geen betrekking op heeft.
Conclusie: het referentiekader is uitgebreider, door te specificeren om welke teksten het gaat. De omschrijving is ruimer: zo komen de los onderscheiden kenmerken begrijpen en interpreteren uit het referentiekader samen in analyseren en interpreteren (eindterm 1).			

¹⁰ Het nummer van de desbetreffende (sub)domein wordt tussen haakjes aangegeven.

¹¹ Helaas doen Meestringa & Ravesloot (2012) geen handreikingen voor Leesvaardigheid, omdat ze dit enkel doen voor de examenprogramma's ‘die van direct belang zijn voor het schoolexamen: Mondelinge taalvaardigheid, Schrijfvaardigheid, Argumentatieve vaardigheden en Literatuur’ (p. 11).

<p>Domein B Mondelinge taalvaardigheid</p>	<p>Gesprekken, Luisteren. en Spreken. Argumentatieve vaardigheden zijn in verschillende domeinen verwerkt.</p>	<p>Mondelinge taalvaardigheid (4) en Argumentatieve vaardigheden (6).</p>	<p>Schoolexamen Spreekvaardigheid (Gesprekken). Schoolexamen gespreksvaardigheid: discussie en debat (Spreken). Luisteren moeten de leerlingen tijdens de examinering van Mondelinge taalvaardigheid als publiek, maar wordt niet apart getoetst.</p>
<p>Conclusie:¹² het referentiekader kan worden opgevat als een gedetailleerde invulling van het examenprogramma. In het referentiekader taal wordt bij Gesprekken (niveau 3/4F) melding gemaakt van ‘discussie, debat en overleg (in kleinere en grotere groepen) (...) en van informatieve, meningsvormende, beschouwende en besluitvormende gesprekken’. Dat is ruimer dan de tweedeling discussie en debat in het examenprogramma. Binnen het examenprogramma is van het subdomein Luisteren alleen de taak luisteren als lid van een live publiek relevant.</p>			
<p>Domein C Schrijfvaardigheid</p>	<p>Binnen het domein Schrijven wordt onderscheid gemaakt in vier taken: (1) Correspondentie; (2) Formulieren invullen, berichten, advertenties en aantekeningen; (3) Verslagen, werkstukken, samenvattingen en artikelen; (4) Vrij schrijven.</p>	<p>Schrijfvaardigheid (eindterm 5). Het ‘verzamelen van informatie’ en ‘concepten van teksten reviseren op basis van geleverd commentaar’ zijn niet opgenomen in het referentiekader.</p>	<p>‘Schrijven van een artikel’ en ‘schrijven van samenvattingen’ (beide taak 3 uit het referentiekader). Samenvatten komt terug in het domein Leesvaardigheid (Eindtermen subdomein A3).</p>
<p>Conclusie: De referentieniveaus kunnen worden opgevat als een nadere invulling van het examenprogramma. Impliciet zitten de meeste elementen van de taakuitvoering verweven in de eindtermen.</p>			
<p>Domein D Argumentatieve vaardigheden</p>	<p>Niet als afzonderlijk domein opgenomen. Bij de ‘algemene omschrijving’ en ‘taken’ terug te vinden bij de (sub)domeinen Lezen van zakelijke teksten en Luisteren. Aspecten die samenhangen met het zelf</p>	<p>Argumentatieve vaardigheden (6). De leerling kan een betoog: analyseren; beoordelen; zelf opzetten en presenteren van (schriftelijke en mondelinge) betogen.</p>	<p>Schoolexamen: Schrijfvaardigheid en Mondelinge taalvaardigheid. Centraal Examen: Leesvaardigheid.</p>

¹² De conclusies per domein zijn gebaseerd op Meestringa & Ravesloot (2012) en Leenders & Ravesloot (2010).

	opzetten en presenteren van betogen, zijn verweven in de referentieniveaus voor de (sub)domeinen Schrijven, Spreken en Gesprekken.		
Conclusie: Argumentatieve vaardigheden zijn niet in de referentieniveaus opgenomen. Impliciet zitten de meeste elementen van de taakuitvoering verweven in de eindtermen.			
Domein E Literatuur	Als subdomein opgenomen bij Lezen van fictionele, narratieve en literaire teksten. Eindterm (9) komt niet op niveau 3F voor en slechts impliciet op niveau 4F: 'kan teksten in cultuurhistorisch perspectief plaatsen'.	Literaire ontwikkeling (7), Literaire begrippen (8) en Literatuurgeschiedenis (9).	Als mondeling en/of als schriftelijk schoolexamen. Mogelijkheid om een deel van het examen in de vorm van een handlingsdeel (= leesdossier) te examineren.
Conclusie: De eisen ten aanzien van het aantal te lezen boeken en de taal waarin ze zijn geschreven, zijn niet in het referentiekader terug te vinden. Voor havo zijn dit acht literaire werken en voor vwo twaalf, waarvan minimaal drie werken voor 1880.			

3.6 Stand van zaken invoering referentieniveaus

Op 1 augustus 2010 is het referentiekader taal in werking getreden. Sindsdien zijn er verschillende (reeds benoemde) initiatieven om het referentiekader te concretiseren, maar er zijn ook, zoals de Expertgroep in 2009 al concludeerde,¹³ nog stevige inspanningen nodig om het referentiekader operationeel te krijgen. Dit blijkt ook uit de kamerbrief (2012) van Bussemaker en Dekker aan de Tweede Kamer (2012).

¹³ De Expertgroep (2009) publiceerde op grond van reacties uit het veld het rapport *Een nadere beschouwing*. De twee belangrijkste conclusies uit dit rapport in het kader van dit onderzoek: 'de referentieniveaus zijn haalbaar maar er zal een flinke krachtsinspanning nodig zijn'. Op de overige conclusies zal ik niet ingaan, omdat deze van toepassing zijn op rekenen of op taal voor (v)mbo –leerlingen, die 'De zaak V.' niet zullen uitvoeren.

4. Methode

Het volgende hoofdstuk biedt een analyse van de tiendelige lessenreeks ‘De zaak V.’, zoals deze als digitale publicatie beschikbaar wordt gesteld voor leerlingen en docenten uit de bovenbouw van het voortgezet onderwijs. De tien lessen uit de reeks zijn opgebouwd uit een of meerdere opdrachten per les en ingedeeld per niveau, gebaseerd op de niveaubeschrijving van het referentiekader taal. De niveaubeschrijvingen zijn verdeeld binnen de domeinen die het referentiekader taal aanhoudt: Mondelinge taalvaardigheid, met de subdomeinen Gesprekken, Luisteren en Spreken; Lezen van zakelijke teksten en Lezen van fictionele, narratieve en fictionele teksten; Schrijven.¹⁴

Het doel van deze analyse is het inschalen van de verschillende taken en opdrachten uit ‘De zaak V.’, binnen de in het referentiekader taal geformuleerde domeinen Mondelinge taalvaardigheid, Lezen en Schrijven, om zo de diversiteit en volledigheid van de lessenreeks te bepalen aan de hand van een objectief en bovensectoraal vastgesteld hulpmiddel.

Tijdens het werken met het referentiekader heb ik ondervonden dat de niveaubeschrijvingen lastig te doorgronden zijn. Dit is ook de ervaring van SLO, die verschillende publicaties heeft uitgebracht om docenten handreikingen te bieden en het referentiekader te concretiseren.¹⁵ De moeilijkheden tijdens het gebruik van het referentiekader taal zijn door Meestringa et al. (2012, p. 30) op een rijtje gezet:

- De *Algemene omschrijving* wordt min of meer herhaald onder *Taken*. Voor het inschalen van leerlingenprestaties levert zo'n herhaling ruis op;
- Zowel in de *Algemene omschrijving* als in de *Taken* worden uitspraken gedaan over de taakuitvoering, welke beter op zijn plaats zijn onder *Kenmerken van de taakuitvoering*;
- De omschrijvingen bevatten vaak meerdere informatie-eenheden, terwijl zulke meervoudige omschrijvingen een efficiënte inschaling van een leerlingenprestatie belemmeren;
- De gekozen formuleringen maken het verschil tussen de niveaus niet altijd helder, de gebruiker moet goed zoeken om erachter te komen wat de niveauverschillen zijn;
- Het referentiekader is zodanig georganiseerd dat een beschrijving op 2F geïmpliceerde vaardigheden voor een hoger niveau bevat, die vaak verloren gaan.

Zoals uit dit overzicht blijkt, zijn de niveaubeschrijvingen van het referentiekader taal ruim te interpreteren, waardoor de niveaubepaling van de verschillende taken en opdrachten van ‘De zaak V.’ kwetsbaar en discutabel is. Om het referentiekader als een zo objectief mogelijk

---

¹⁴ Het in het referentiekader taal onderscheiden domein Taalverzorging en taalbeschouwing wordt in deze analyse buiten beschouwing gelaten.

¹⁵ Zie: Meestringa et al. (2010a, 2010b, 2012); Ravesloot et al. (2012a, 2012b); Van der Leeuw et al. (2011); Leenders et al. (2010).

hulpmiddel in te zetten, ben ik als volgt te werk gegaan: de verschillende informatie-eenheden die de omschrijvingen van het referentiekader taal bevatten, zijn opgesplitst om te voorkomen beschrijvingen over het hoofd te zien. Laat ik mijn werkwijze illustreren met een voorbeeld. In les 9, het voorbereiden van de rechtszaak, komt het subdomein Spreken aan bod, omdat de leerlingen oefenen voor hun mondelinge presentatie tijdens de rechtszaak. Bij de ‘Algemene omschrijving’ voor het subdomein Spreken staat in het referentiekader bij niveau 3F: ‘kan monologen en presentaties houden over onderwerpen uit de (beroeps)opleiding en van maatschappelijke aard waarin ideeën worden uitgewerkt en voorzien van relevante voorbeelden’. De omschrijving op niveau 4F luidt (de uitbreiding ten opzichte van niveau 3F is cursief): kan *duidelijke, gedetailleerde* monologen en presentaties houden over *tal van* onderwerpen uit de (beroeps)opleiding en van maatschappelijke aard. *Kan daarbij subthema’s integreren, specifieke standpunten ontwikkelen en geheel afronden met een passende conclusie*. Ik heb deze algemene omschrijving vereenvoudigd voor niveau 3F naar: ‘de leerling kan monologen houden waarin ideeën worden uitgewerkt’ en als toevoeging voor niveau 4F: ‘daarbij specifieke standpunten ontwikkelen’. Uit deze vereenvoudigde omschrijving blijkt overtuigend dat de voorbereiding van de rechtszaak wat betreft het subdomein Spreken aansluit op de niveaubeschrijving 3F en 4F. Niveau 2F is niet van toepassing, omdat de leerlingen dan spreken over ‘ervaringen, gebeurtenissen, meningen en verwachtingen’.

Helaas is het soms aanzienlijk lastiger te bepalen welk niveau een lesonderdeel heeft. Vergelijk bijvoorbeeld, uit taakomschrijving (2) Schrijven: (2F) ‘kan aantekeningen maken tijdens een uitleg of les’; (3F) ‘kan aantekeningen maken van een helder gestructureerd verhaal’; (4F) ‘kan tijdens een les of voordracht over een onderwerp op zijn interessegebied gedetailleerde aantekeningen maken en de informatie zo nauwkeurig en waarheidsgetrouw vastleggen dat de informatie ook door anderen gebruikt kan worden’. Door deze omschrijving heb ik het maken van aantekeningen bij alle lessen op drie niveaus ingeschaald, want de leerlingen maken in deze lessenreeks iedere les aantekeningen (2F), al hoop je dat de les ‘een helder gestructureerd verhaal’ blijkt, waardoor het maken van aantekeningen op niveau 3F wordt uitgevoerd. Bij niveau 4F heb ik de beschrijving ‘kan aantekeningen maken die ook door anderen gebruikt kunnen worden’ aangehouden, want naar mijn mening dient een leerling met niveau 4F ook aantekeningen te kunnen maken buiten het beknopte ‘over een onderwerp op zijn interessegebied’, want dit zou betekenen dat een leerling die niet geïnteresseerd is in bijvoorbeeld informatie over taken tijdens de rechtszaak, zijn aantekeningen niet op niveau 4F zou kunnen maken. Dit lijkt mij niet van toepassing.

Aan de hand van de docentenhandleidingen, het docentmateriaal en het leerlingmateriaal (de dossierstukken), zijn de lessen van ‘De zaak V.’ opgesplitst in individuele lesonderdelen. Voor ieder individueel lesonderdeel werd bekeken welke omschrijvingen uit het

referentiekader op de ta(a)k(en) en/of opdracht(en) aansloten en het desbetreffende lesonderdeel werd genoteerd onder de omschrijving. Dit resulteerde in een uitgebreid overzicht, met per omschrijving een opsomming van de relevante individuele lesonderdelen. Dit uitgebreide overzicht diende voor de werkbaarheid teruggebracht te worden tot een schematisch overzicht. Om tot dit overzicht te komen, werd de informatie per individueel lesonderdeel geordend, door per onderdeel te noteren welke (sub)domeinen aan bod komen en op welk niveau, herleid uit het uitgebreide schema. Deze notities zijn samengevat in het schema dat is opgenomen in bijlage 1. Het schema bevat een overzicht van de individuele lesonderdelen die geanalyseerd zijn. Naast het niveau van de opdracht vormt een korte niveauomschrijving om de niveaubepaling te concretiseren. Sommige taken en kenmerken uit de subdomeinen komen iedere les terug. Deze zijn in het eerste blok van het schema verzameld, met de titel 'les 1-10' en worden niet meer bij ieder individueel lesonderdeel aangehaald. Ieder lesonderdeel bevat taken en opdrachten uit meerdere subdomeinen.

De analyse is systematisch opgebouwd: les 1 t/m 10 en de huiswerkopdrachten worden chronologisch besproken. Ieder analyseonderdeel start met de omschrijving van de desbetreffende les of het desbetreffende lesonderdeel, waar onderdelen die qua inhoud significant verschillen als los onderdeel worden besproken. Na de omschrijving volgt de niveauanalyse. Met behulp van het op het referentiekader gebaseerde schema worden de taken en opdrachten uit de les verdeeld binnen de (sub)domeinen en ingeschaald op niveau 2F, 3F, 4F of een combinatie daarvan. Niveau 1F is buiten beschouwing gelaten, omdat 1F betrekking heeft op het primair onderwijs. Niveau 2F maakt wel onderdeel uit van de analyse. Dit niveau behaalt ongeveer 75% van de leerlingen die van vwo 2 naar vwo 3 gaan en 75% van de leerlingen die van havo 3 naar havo 4 gaan. 'De zaak V.' is ontwikkeld voor leerlingen uit vwo 4 en sluit aan op het in de eindtermen geformuleerde examenprogramma, waarbij vwo-leerlingen drie literaire werken van voor 1880 lezen (subdomein (7) Literaire ontwikkeling) en binnen het subdomein Literatuurgeschiedenis (9) de gelezen werken plaatsen in het historisch perspectief. Door niveau 2F op te nemen in de analyse, wordt onderzocht of de lessenreeks ook aansluiting kan vinden bij (plus)klassen in vwo 2/3 en of de reeks een 'veilige springplank' biedt voor leerlingen die het beoogde niveau voor hun leerjaar nog niet bij alle (sub)domeinen halen. Dit is voor docenten en leerlingen prettig, omdat 'De zaak V.' voor veel leerlingen een van de eerste kennismaking met literatuurgeschiedenis in het algemeen en middeleeuwse literatuur in het bijzonder zal zijn, twee onderwerpen die door leerlingen doorgaans als lastig worden ervaren.

5. Analyse van de lessenserie

5.1 Les 1: de *cold case*

5.1.1 Introductie: ‘De zaak V.’

Tijdens de eerste les van de lessenreeks wordt ‘De zaak V.’ geïntroduceerd. De introductie biedt spaarzame informatie om zo de interesse van de leerling op te wekken voor de komende tien lessen. Het concept van de reeks is ontwikkeld om de leerlingen te enthousiasmeren met behulp van het thema misdaad en straf en ze vrijwel direct aan het werk te zetten: de leerlingen worden aangesproken als rechercheur en geïntroduceerd in een heropende zaak die zij in de loop van het programma zullen oplossen. ‘De zaak V.’ wordt gepresenteerd als een *cold case*: een oud, onopgelost misdrijf. Overigens is deze *cold case* ouder dan de zeventig jaar die staat voor een mogelijke heropening: ‘De zaak V.’ is gedateerd in 1315.¹⁶ De leerlingen maken een sprong naar de Middeleeuwen, het daadwerkelijke onderwerp van deze reeks en worden gestimuleerd om zich in de middeleeuwse context te verdiepen. Belangrijk hierbij is dat ze hun manier van denken aanpassen aan die tijd om ‘De zaak V.’ op te kunnen lossen. Oplossen alleen is echter niet genoeg: de betrokkenen zullen terecht staan in een moderne rechtszaak, het spectaculaire sluitstuk van de lessenreeks dat de leerlingen volledig zelfstandig zullen uitvoeren.

De mondelinge taalvaardigheid van de leerlingen zal bij dit onderdeel als enige van de drie domeinen (Mondelinge taalvaardigheid, Lezen en Schrijven) aangesproken worden. Luisteren naar de instructie vindt plaats op niveau 3F omdat de introductie over zowel concrete als abstracte onderwerpen gaat. Het interpreteren van de informatie zal op niveau 2F gebeuren. Ook komt binnen het domein Mondelinge taalvaardigheid het spreken bij een enkele leerling aan bod, omdat de docent zal vragen naar de verwachtingen ten aanzien van het programma. Het onder woorden brengen van verwachtingen gebeurt op niveau 2F door de gevraagde leerlingen.

5.1.2 Theorie: *Van schaaap tot scriptorium* en handschriften *Van Hulthem* en *Gent*

‘De zaak V.’ is geïntroduceerd en de leerlingen kunnen als rechercheurs aan de slag met deze *cold case*. Docent en leerlingen beginnen bij het begin: het ‘bronmateriaal’ van de *cold case* uit *handschrift Van Hulthem* en *handschrift Gent*. De leerlingen maken kennis met een fragment van de primaire tekst uit beide handschriften. De tekst *De burggravin van Vergi* wordt gepresenteerd als authentiek, historisch bewijsmateriaal met informatie over ‘De zaak V.’ De fragmentjes uit de bronteksten worden, met behulp van de docent, klassikaal ontcijferd door de leerlingen. Met ondersteuning van een PowerPointpresentatie wordt het middeleeuwse handschrift op een cultuur-

---

¹⁶ We hebben hier gebruik gemaakt van de datum van voltooiing die de kopiist van de Middelnederlandse bewerking in het handschrift-Van Hulthem onderaan *De burggravin van Vergi* heeft genoteerd. We willen hiermee gezinszins beweren dat *La Chastelaine de Vergy* gedateerd wordt in 1315. Zie Walta (2013).

en literair-historische manier gepresenteerd aan de leerlingen. Zo worden de stappen van het productieproces via miniaturen geïllustreerd, bekijken de leerlingen afbeeldingen van handschriften en komen de verschillen tussen *handschrift Van Hulthem* en *handschrift Gent* aan bod. Tot slot krijgen de leerlingen informatie voor het ontcijferen van een middeleeuwse tekst, in de vorm van praktische tips die bruikbaar zijn tijdens het maken van de op de theorie volgende vertaalopdracht.

Volgens de niveaubepaling van het referentiekader taal vereisen de tekstkenmerken van beide handschriften het hoogste niveau van de leerlingen, want ‘bij oude teksten is de taal, inhoud en vorm gedateerd’ (lezen van fictionele, narratieve en literaire teksten, 4F). Het deelnemen aan het ontcijferen gebeurt op niveau 3/4F. Het verwerken en interpreteren van de informatie, mede door het maken van aantekeningen, gebeurt op een iets lager niveau, namelijk 2/3F.

5.1.3 Opdracht: Middelnederlandse vertaling

De opdracht die de leerlingen tijdens de eerste les uitvoeren, vergt veel van hun inventiviteit. De leerlingen vertalen individueel vijf regels van *De burggravin van Vergi*. Er zijn vijftien verschillende fragmenten gemaakt, waardoor de leerlingen uitgedaagd worden zelf na te denken over hun eigen *Vergi*-fragment. Terwijl de opdracht individueel gemaakt wordt, is overleggen niet toegestaan. Stiekem overleggen wordt door de vijftien versies lastig.

Het vertalen van het Middelnederlands zal voor vrijwel alle leerlingen een nieuwe vaardigheid zijn. Het hoofddoel van de opdracht is het kennismaken met de Middelnederlandse taal, inclusief lastige grammaticale constructies en woordbetekenissen. De opdracht wordt vanwege zijn complexiteit gestructureerd aangeboden: de leerlingen ontvangen de vijf te vertalen regels Middelnederlandse tekst inclusief verklarende woordenlijst en tips voor het oplossen van de lastige grammaticale constructies, zoals veelvoorkomende clisisvormen. De vertaling zal in les 2 uitgebreid verwerkt worden in een opdracht waarbij (het verwerven van) verhaalkennis een grote rol speelt.

De complexe opdracht die de leerlingen uitvoeren in les 1 valt lastig te benaderen met behulp van het referentiekader. Luisteren naar instructies gebeurt op niveau 4F en ook de tekstkenmerken van de te vertalen fragmenten zijn op dit niveau in te schalen. Het evalueren van de tekst gebeurt eveneens op niveau 4F, waarbij de leerling in staat is fictionele, narratieve en literaire teksten met elkaar te vergelijken. Zij doen dit doordat zij de brontekst met de door hen gemaakte vertaling vergelijken en de verklarende woordenlijst gebruiken, maar deze taak zoals hij is omschreven in het referentiekader dekt geenszins de lading van deze complexe opdracht. Het vertalen van een (Middelnederlandse) tekst is geen taalvaardigheid die een plaats vindt in het referentiekader. Omdat de leerlingen dit deel van de opdracht individueel uitvoeren, zijn er geen aanknopingspunten te vinden bij Mondelinge taalvaardigheid en ook het domein Schrijven biedt geen aanknopingspunten. De kanttekening die hierbij gemaakt kan worden: het gaat om een

kleinschalige opdracht met de nodige aanwijzingen, waardoor inschaling op niveau 4F ook aan de hoge kant kan zijn. De inschaling vormt dan ook een interessant discussiepunt.

In de eerste les zijn de leerlingen actief in twee domeinen van Mondelinge taalvaardigheid, namelijk Spreken en Gesprekken. Het interpreteren gebeurt op het laagste niveau, het luisteren naar instructies op niveau 3F en bij de vertaalopdracht zelfs op niveau 4F. De gesprekken vinden plaats tijdens de theorie op niveau 3/4F. Ook het tekstniveau is hoog: de fictionele, narratieve en literaire teksten worden ingeschaald op niveau 4F. Schrijfvaardigheid daarentegen daagt de leerlingen tijdens de eerste les in mindere mate uit. Dit domein komt enkel aan bod tijdens het maken van aantekeningen tijdens de theorie. Het door middel van het referentiekader taal vastgestelde niveau van schrijfvaardigheid geeft een vertekend beeld van het niveau van de les, omdat het referentiekader geen mogelijkheid biedt om het niveau van het 'schrijven' van een vertaling in te schalen.

5.2 Les 2: *crime scene*

5.2.1 Verbeteren: Middelnederlandse vertaling

De leerlingen hebben in les 1 individueel vijf regels Middelnederlands naar modern Nederlands vertaald, waarbij een verklarende woordenlijst en uitleg over lastige grammaticale constructies de leerlingen op weg hielpen. Er zijn vijftien verschillende fragmenten uitgedeeld, wat betekent dat twee leerlingen (bij een klas van dertig) hetzelfde fragment hebben vertaald. Zij vormen een duo en ontvangen een antwoordmodel waarmee zij hun individuele vertaling kunnen verbeteren.

De tekst die de leerlingen gebruiken is dezelfde tekst als die tijdens les 1 is gebruikt, dus ik zal niet verder ingaan op het niveau van de teksten. De leerlingen zijn actief binnen het domein Mondelinge taalvaardigheid, namelijk Gesprekken en Luisteren. De instructie is heel concreet en daarmee niveau 2F, het evalueren van de gegeven informatie eist een hoger niveau, namelijk 3F. Ook het geven van een persoonlijke mening is op hetzelfde niveau als luisteren: 2/3F. Wel is de vraag in hoeverre de leerlingen hieraan toekomen in de beknopte tijd waarin zij hun vertaling dienen te verbeteren. De taken die bij de gesprekken horen, waarbij het eveneens de vraag is of ze hier daadwerkelijk aan toekomen, zijn van een hoger niveau, namelijk 4F. Het gaat hierbij om het deelnemen aan discussie en overleg en het uitwisselen van informatie.

5.2.2 Voorlezen: fragmenten Middelnederlandse vertaling

Deze opdracht vormt een sleutelrol tussen de vertaalopdracht en de volgende opdracht, waarbij de leerlingen in teams een proces-verbaal opstellen. Tijdens les 1 en het begin van les 2 hebben de leerlingen gewerkt aan de vertaling van vijftien Middelnederlandse fragmenten, die zorgvuldig

geselecteerd zijn op aanknopingspunten voor de ontcijfering van ‘De zaak V.’. Ieder fragment zal door een van de twee vertalers voorgelezen worden, terwijl de taak van de rest van de klas is om zeer geconcentreerd te luisteren en relevante informatie voor het verloop van de zaak te noteren. Na afloop van de voorleestaak ontvangen de leerlingen alle fragmenten in een dossierstuk en maken daar een proces-verbaal van. Hierbij dient opgemerkt te worden dat het opstellen van het proces-verbaal gebeurt onder tijdsdruk, waardoor het door de leerlingen al luisterend voorbereiden van de stukken voor het proces-verbaal aanbeveling verdient. Door het voorlezen van literatuur en het luisteren naar voorgelezen literatuur, worden de kennis en waardering van het verhaal vergroot. Het referentiekader biedt dan ook specifiek aandacht aan een voorgelezen verhaal bij Luisteren binnen het domein Mondelinge taalvaardigheid.

De leerlingen zijn met name actief binnen het domein Luisteren, waarbij ze als lid van een live publiek op niveau 2F fungeren. Het evalueren van wat ze horen gebeurt op 2/3F en het interpreteren, waarbij het vergelijken van tekstdelen centraal staat, gebeurt op niveau 3F. Ook schrijfvaardigheid komt aan bod, doordat de leerlingen aantekeningen maken van de voorgelezen fragmenten op niveau 2/3F. Opvallend is dat het referentiekader geen aanknopingspunt biedt voor Spreken binnen het domein Mondelinge taalvaardigheid. Binnen dit domein wordt er aandacht besteed aan het geven van monologen en presentaties of het vertellen van een verhaal met de bijbehorende structuur. De hier beschreven taak bestaat uit het voorlezen van een fragment en daarvoor is geen ruimte binnen het domein Mondelinge taalvaardigheid.

5.2.3 Opdracht: proces-verbaal

Bij de proces-verbaalopdracht staat het bestuderen van de in modern Nederlands aangeboden tekstfragmenten centraal. De leerlingen starten individueel met het lezen van de in een dossierstuk aangeboden 15 fragmenten en het markeren van de relevante informatie: over de betrokkenen (wie), de locaties die genoemd worden (waar) en tot slot tijdsmarkeringen en feitelijke informatie die relevant is voor de moorden (wat). De leerlingen voegen met hun (recherche)team hun individuele bevindingen samen en vormen zo de op basis van wie, wat en waar gemarkeerde informatie om tot een geschreven proces-verbaal, gestructureerd aangeboden in een dossierstuk. De proces-verbaalopdracht biedt zo een moderne vorm om de tekst intensief te bestuderen. Deze feitelijke opsomming van gebeurtenissen en betrokkenen biedt een manier van analyseren, zonder ruimte voor persoonlijke interpretatie, passend binnen ‘De zaak V.’ en het politieonderzoek.

De opdracht sluit aan bij Mondelinge taalvaardigheid, Lezen en Schrijven en raakt daarmee alle in de analyse opgenomen domeinen van het referentiekader taal. Uit de analyse van het niveau van de opdracht blijkt dat de Gesprekken en het Schrijven op drie niveaus uitgevoerd kunnen worden, waarbij het gaat om het deelnemen aan discussie en overleg en het maken van aantekeningen. Het uitwisselen van informatie tijdens deze gesprekken gebeurt op een hoger

niveau: 3/4F. Dit niveau wordt ook van de leerlingen verwacht bij het spreken, waarbij het uitwerken van ideeën een belangrijk onderdeel van de opdracht is. Niveau 3/4F wordt ook verondersteld bij het interpreteren en evalueren van de fictionele, narratieve en literaire tekst, waarbij het beoordelen van interpretaties van anderen een belangrijk onderdeel van de opdracht is. De tekstenmerken zelf zijn ingeschaald op niveau 3F, wat overeenkomt met het niveau voor het schrijven van het samenvattende proces-verbaal en het niveau van luisteren, waarbij het gaat om het luisteren naar de instructie en het interpreteren van de verschillende tekstdelen.

Uit deze analyse van de opdracht komt naar voren dat de zogenaamde basale vaardigheden, namelijk het deelnemen aan het gesprek, het begrijpen van de tekst en het maken van aantekeningen, door de leerlingen uitgevoerd kan worden op alle niveaus. Voor het daadwerkelijk verwerken van de gevonden informatie is minstens niveau 3F nodig en voor het in teamverband verwerken van de gevonden informatie tot een proces-verbaal worden leerlingen op niveau 3/4F uitgedaagd.

5.3 Les 3: daders en slachtoffers

5.3.1 Theorie: cultuurhistorische context

Les 3 is de laatste les waarin de leerlingen ‘in dienst’ van de politie ‘De zaak V.’ zullen benaderen. Om meer zicht te krijgen op het handelen van de betrokkenen, wordt deze les gestart met een informatieve PowerPointpresentatie. Door middel van dit theorieblokje zal de kennis van de leerlingen over het middeleeuwse wereldbeeld uitgebreid worden, waarbij de rol van religie, de verdeling van de maatschappij in standen, het leenstelsel en de verschillende leefomstandigheden aan bod komen.

Qua niveaubepaling komt deze opdracht overeen met de theorie *Van schaaap tot scriptorium*. Het verwerken en interpreteren van de informatie, mede door het maken van aantekeningen, gebeurt op 2/3F, wat tevens het niveau van de gesprekken is. Ook worden leerlingen uitgedaagd om het uitwisselen van informatie en het maken van aantekeningen op niveau 4F uit te voeren.

5.3.2 Lezen: bronnen hoofsheid

De leefwereld van de betrokkenen is de hofcultuur. Naast de PowerPointpresentatie, waarbij met name luistervaardigheid wordt aangesproken, wordt door de leerlingen meer inzicht verworven in de hofcultuur door het lezen van zakelijke informerende teksten. De informatie uit dit ‘leesdossier’ wordt niet direct door middel van een opdracht verwerkt, maar zal de leerlingen bij verschillende

opdracht im- en expliciet van pas komen. Bijvoorbeeld tijdens het schrijven van het advocatenpleidooi of bij het voorbereiden van de deskundigenpresentatie.

Omdat de teksten uit het ‘hoofse leesdossier’ niet door middel van een opdracht verwerkt worden, wordt alleen ‘zakelijke teksten’ binnen het domein Lezen aangesproken. Het leesdossier is in zijn geheel vergeleken met de kenmerken uit het referentiekader en biedt voor alle drie de niveaus aanknopingspunten. De algemene omschrijving is dan ook op niveau 2F, 3F en 4F van toepassing. Differentiatie vindt plaats bij de (tekst)kenmerken. De teksten zelf hebben niveau 3F, door de complexiteit en informatiedichtheid. Ook ‘opzoeken’ wordt ingeschaald op niveau 3F. Begrijpen en evalueren kan eveneens op 3F, maar wordt ook op 2F aangeboden als de leerling respectievelijk de hoofdgedachte kan weergeven en de relaties tussen en binnen de tekst(en) kan beoordelen. Interpreteren tot slot gebeurt op niveau 4F, als de leerling een vergelijking tussen tekstdelen en andere teksten kan maken, wat (blijkend uit het referentiekader) aanzienlijk verder gaat dan in staat zijn relaties aan te geven.

5.3.3 Inventarisatie: betrokkenen

Op dit punt van les 3 aangekomen is de stand van zaken als volgt: er is kennis van de hofcultuur, kennis van de leefwereld van de betrokkenen en er is een proces-verbaal op basis van verhaalde gegevens opgesteld. Als huiswerkopdracht hebben de leerlingen twee derde van *De burggravin van Vergi* gelezen en in een schema de functies, posities en taken van de betrokkenen ingevuld. Voor de leerlingen dus de hoogste tijd om zich in de betrokkenen te verdiepen. Dit doen ze door stil te staan bij de volgende vraag: hoe worden de hertog, hertogin, burggravin en ridder omschreven en hoe zijn de onderlinge relaties? Deze inventarisatie is tevens de afronding van de politiefase binnen het onderzoek naar ‘De zaak V.’. Na dit onderdeel weten de leerlingen wat er gebeurd is aan het hof en kunnen ze dit plaatsen binnen de middeleeuwse leefwereld in het algemeen en de hofcultuur in het bijzonder.

De inventarisatie van de betrokkenen bevat drie onderdelen: een instructie, in teams inventariseren wat men over de betrokkenen weet en klassikaal de bevindingen samenvoegen. Deze verschillende taken zorgen ervoor dat alle drie de onderdelen van Mondelinge spreekvaardigheid aan bod komen, de leerlingen een fictionele, narratieve en literaire tekst lezen en aan schrijfvaardigheid doen. Naast alle domeinen komen ook alle niveaus aan bod. Niveau 2F vindt men bij Schrijven: het stramen zorgt ervoor dat de leerlingen vrij eenvoudig informatie uit verschillende bronnen kunnen koppelen. Ook het begrijpen, interpreteren en het voeren van gesprekken worden aangeboden op niveau 2F, al zijn al deze punten ook op niveau 3F uitvoerbaar. Ook op niveau 3F, naast de mogelijkheid om de taak op 4F uit te voeren, geldt voor ‘tijdens gesprekken informatie uitwisselen’, ‘een monoloog houden’ en ‘evalueren tijdens het lezen’. De instructie tot slot wordt aangeboden op niveau 3F.

5.4 Les 4: de pers

5.4.1 Nieuwsitem: schrijven, opnemen en evalueren

In les 4 maken de leerlingen een ‘carrièreswitch’. De gegevens rondom het misdrijf zijn bekend, een schone taak voor de pers om zijn tanden in ‘De zaak V.’ te zetten. De leerlingen kruipen in de rol van journalist en werken een televisie-item uit over ‘De zaak V.’.

Voor aanvang van les 4 hebben de leerlingen kennis van het gehele verhaal, doordat zij *De burggravin van Vergi* hebben gelezen. Tevens heeft iedere leerling een van de zes aan hem of haar toegewezen televisie-items bekeken. Dit betreft *De wereld draait door*, *NOS-journaal*, *Jeugdjournaal*, *Opsporing verzicht*, *Shownieuws* en *Pauw en Witteman*. De items zijn geselecteerd op twee criteria. Het item dient zowel geschikt te zijn voor het berichten over een moordzaak als aan te sluiten op de belevingswereld van de leerlingen. Door ‘De zaak V.’ te bekijken door de ogen van de makers van een modern televisieprogramma wordt een beroep gedaan op de creativiteit, kennis van de primaire tekst en taalvaardigheid van de leerlingen. Bij de verhaalbeheersing komt zowel interpretatie van het verhaal als inleving in de gedachtewereld van de personages aan bod, die samen met een dosis creativiteit en inventiviteit de basis van een realistisch televisie-item vormen. Ieder rechteam werkt de afloop van ‘De zaak V.’ uit, binnen het kader van één van de zes formats. Hiervoor dient ieder team minstens drie kenmerken van het gegeven format te noteren, een script te schrijven en het item op te nemen met een (flip)filmcamera.

De leerlingen hebben kennis van het verhaal nodig om de nieuwsitemopdracht uit te kunnen voeren. Deze verhaalkennis is opgebouwd tijdens het lezen van *De burggravin van Vergi*, en door de opdrachten die zij tijdens het ‘politieonderzoek’ in les 1 t/m 3 hebben gemaakt. Het niveau van het domein Lezen wordt bij de analyse van les 4 met betrekking tot de aansluiting op het referentiekader buiten beschouwing gelaten. De leerlingen zijn tijdens les 4 actief binnen de drie onderdelen van Mondelinge taalvaardigheid en binnen het domein Schrijven. De gesprekken vinden plaats op alle drie de niveaus: op niveau 2F door het bespreken wat er gedaan moet worden en informatie te verzamelen en op niveau 4F door het geven van overtuigende argumenten in een meningvormende discussie. Ook het luisteren naar televisie en dit interpreteren kan op de drie niveaus uitgevoerd worden. Op het laagste niveau is de leerling in staat de hoofdpunten te begrijpen en de bedoeling van de makers verwoorden, terwijl op het hoogste niveau de leerling alle tekst begrijpt en relaties tussen sprekers kan vaststellen. Dit geldt voor zowel het bekijken en formuleren van kenmerken van het gegeven televisieformat als voor de nieuwsitems die door de leerlingen zelf zijn gemaakt en klassikaal worden bekeken en geëvalueerd.

Evaluëren binnen het subdomein Luisteren wordt op niveau 2/3F gedaan, aangezien niveau 4F voor dit onderdeel niet opgenomen is in het referentiekader. Het laatste domein van de Mondelinge spreekvaardigheid, Spreken, vraagt van de leerlingen voor deze opdracht niveau 3/4F op beide onderdelen. Er wordt in het referentiekader taal geen onderscheid gemaakt tussen een mondeling dat al dan niet opgenomen wordt, terwijl spreken voor een camera een extra drempel heeft. Schrijfvaardigheid tot slot biedt verschillende niveaus. Het schrijven van verslagen, waar het script onder valt, kan op niveau 2F, 3F en 4F uitgevoerd worden. Omdat het script (met name wegens de beperkte tijd) in een strak stramien is gegoten, kunnen leerlingen hiermee op niveau 2F uit de voeten. Echter om het een nieuwsitem van niveau te laten zijn, dienen de leerlingen ‘relevante punten te benadrukken met gebruikmaking van verscheidene bronnen’, een taak waar niveau 4F voor nodig is. Wanneer we het script binnen de taak ‘formulieren invullen’ benaderen, is niveau 3F noodzakelijk, omdat de leerling ‘belangrijke informatie kan noteren en doorgeven’. Bij de algemene omschrijving wordt niveau 3/4F verondersteld, waarbij er minstens een leerling met niveau 4F in het rechte team aanwezig dient te zijn, om ‘relevante kwesties te benadrukken’ en te ‘ondersteunen met voorbeelden’.

5.5 Les 5: Middeleeuwse liefdeswetten

5.5.1 Quiz: hoofse liefde

Nadat de leerlingen de rol van rechercheurs en journalisten hebben vervuld, werken ze vanaf les 5 tot aan de rechtszaak in les 10 in ‘dienst’ van justitie aan ‘De zaak V.’. de leerlingen worden gestimuleerd om zich te richten op het waarom van ‘De zaak V.’: waarom hebben de betrokkenen zo gehandeld, waarom hebben zij bepaalde keuzes gemaakt? Om het handelen en maken van keuzes van de betrokken te duiden, is cultuurhistorische verdieping in de normen en waarden van hoofse liefde de volgende stap in ‘De zaak V.’.

Het middeleeuwse denken over liefde wijkt (behoorlijk) af van de huidige manier van denken over de liefde. Om de leerlingen zich dit te laten realiseren, start les 5 met een quiz over hoofse liefde. Naast het vergroten van de kennis van hoofse omgangsvormen, die (beknopt) aan bod zijn gekomen in het leesdossier van les 3, geeft een quiz inzicht in de verschillen tussen hoofse en moderne liefde. Hoewel de vragen met een moderne bril te beantwoorden zijn, is het juist de uitdaging om ze te beantwoorden met een middeleeuwse bril op, of, concreter, zoals de ridder, hertog, hertogin of burggravin dat zouden doen. De in deze context juiste antwoorden op vragen zullen dan ook over het algemeen contrasteren met de moderne (liefdes)opvattingen van de leerlingen. Overigens vormt het onthullen van het juiste antwoord niet het einde van de vraag: er

volgt tevens een korte cultuurhistorische toelichting om het juiste antwoord inclusief argumentatie in de middeleeuwse context te plaatsen en zo meer kennis te verwerven van het ‘waarom’.

De leerlingen worden met de quiz uitgedaagd op twee gebieden van Mondelinge taalvaardigheid: Gesprekken en Luisteren. Het deelnemen aan een quiz is niet opgenomen in het referentiekader, maar ‘deelnemen aan discussie en overleg’ binnen het kader van gesprekken dekt in dit geval de lading. Deze taak kan worden uitgevoerd op niveau 2F, 3F en 4F, waarbij 2F staat voor actief deelnemen en 4F voor het geven van overtuigende argumenten. Het uitwisselen van informatie gebeurt op niveau 3F en 4F, waarbij de leerling op niveau 4F deelneemt aan meningsvormende gesprekken, zoals je het beantwoorden van quizvragen kan benaderen. Het luisteren naar instructies gebeurt bij de quiz op niveau 4F, omdat met name de uitleg van het waarom van het juiste antwoord complex kan zijn. Het interpreteren van het gehoorde gebeurt een niveau lager: op niveau 3F kunnen de leerlingen de tekst vergelijken met inhoud uit andere teksten.

5.5.2 Schrijven: middeleeuws wetsartikel

‘In dienst van’ justitie richten de leerlingen zich op de naderende rechtszaak. Een concrete wet waarop justitie zich tijdens de rechtszaak kan beroepen, met aansluiting op de normen en waarden van de hoofse liefde uit de tijd dat ‘De zaak V.’ is gedateerd, is een noodzakelijk houvast voor alle justitieel betrokkenen bij de rechtszaak. Deze (liefdes)wet kan dienst doen als onderbouwing voor het oordeel dat over de betrokkenen zal worden geveld.

Om de leerlingen op weg te helpen bij het schrijven van een (liefdes)wet, bekijken ze eerst in duo’s een modern wetsartikel over het huwelijk. Op basis hiervan schrijven ze met hun partner een middeleeuwse liefdeswet, waarin een van de volgende aspecten aan bod komt: trouw, het huwelijk, jaloezie, overspel en geweld.

Uiteraard is het domein Schrijven zeer relevant voor het bepalen van het niveau van deze opdracht. De algemene omschrijving van de te schrijven tekst en de aantekeningen die de leerlingen maken ter voorbereiding op het wetsartikel, worden ingeschaald op niveau 2F, 3F en 4F. Voor de kwaliteit van het stuk is het aan te raden dat de leerling die (op niveau 2F) in staat is een ‘samenhangende teksten te schrijven met een eenvoudige, lineaire opbouw’ een duo vormt met een leerling die ‘relevante kwesties kan benadrukken en ondersteunen met voorbeelden’. Omdat de leerlingen in duo’s aan de tekst werken, zijn tevens de subdomeinen Luisteren en Spreken binnen het domein Mondelinge spreekvaardigheid binnen relevant. Luisteren naar instructie gebeurt op niveau 3F, evenals de taken die de leerlingen uitvoeren om tot hun (geschreven) wet te komen: interpreteren, evalueren en samenvatten. Daarnaast dienen de leerlingen te spreken op niveau 3/4F, om zo ideeën en standpunten uit te werken. Het laatste domein dat aangesproken wordt, is Lezen van zakelijke teksten. De leerlingen bestuderen een modern wetsartikel als referentie voor hun

eigen middeleeuws wetsartikel. Begrijpen, interpreteren en evalueren gebeurt op niveau 2/3F, tevens het niveau voor de algemene omschrijving en de tekstkenmerken van de te lezen zakelijke teksten. Het opzoeken, tot slot, gebeurt op niveau 3F, omdat de leerlingen de betrouwbaarheid van de bronnen dienen te beoordelen.

5.5.3 Evaluatie: middeleeuwse wetsartikelen

Tegen het einde van de vijfde les is de kennis van de leerlingen over hoofse liefde uitgebreid en wordt deze kennis ingezet bij het schrijven van een voor de rechtszaak benodigde liefdeswet. Omdat de leerlingen in duo's aan de wetten hebben gewerkt, zullen er (bij een klas van dertig leerlingen) vijftien wetten geschreven zijn, aansluitend bij de thema's trouw, het huwelijk, jaloezie, overspel of geweld. Omdat alle leerlingen een rol vervullen tijdens de rechtszaak en dus allemaal baat hebben bij kennis van de verschillende op middeleeuwse normen en waarden gebaseerde wetten, zullen de leerlingen de wetten in vier – of zestallen uitwisselen om al evaluerend tot een overkoepelende wet te komen. De laatste vijf minuten van les 5 zal ieder team de gelegenheid krijgen beknopt de overkoepelende wet met de andere teams te delen.

Bij de evaluatie van de middeleeuwse wetsartikelen komen de drie domeinen van de Mondelinge spreekvaardigheid en het Lezen van zakelijke teksten aan bod. We beginnen met gesprekken binnen het domein Mondelinge spreekvaardigheid. Het uiten van een persoonlijke mening en het deelnemen aan discussie en overleg aangaande de wetsartikelen gebeurt op niveau 2F, 3F en 4F, waarbij de leerling bij 2F commentaar geeft en bij 4F deelneemt aan een geanimeerde discussie. Het uitwisselen van informatie binnen dit domein gebeurt op niveau 3/4F. Het domein Luisteren heeft op niveau 3F betrekking op het interpreteren, waarbij de tekst wordt vergeleken met andere teksten. Spreekvaardigheid wordt beoefend op niveau 3/4F, waarbij de monoloog op het hoogste niveau wordt ondersteund door redenen en voorbeelden. Dit domein wordt zowel aangesproken bij het uitwisselen van de wetsartikelen die in duo's zijn geschreven, als bij het presenteren van de overkoepelende wet aan de hele klas. Deze opdracht biedt taken uit het domein Lezen van zakelijke teksten. De leerlingen dienen op niveau 2/3F teksten te begrijpen die verder van hen af staan en kunnen (op hetzelfde niveau) de hoofdgedachte weergeven. De taken evalueren en opzoeken eisen meer van de leerlingen: op niveau 3F dienen betekenisvolle eenheden herkend te worden binnen de evaluatietask om zo tot een overkoepelende wet te komen. Het interpreteren tot slot gebeurt op het hoogste niveau, waarneer de leerlingen in staat zijn een vergelijking te maken tussen andere teksten en tekstdelen, een noodzakelijke handeling om tot een overkoepelende wet te komen.

5.6 Les 6: literaire jurisprudentie

5.6.1 Thematiek: *De burggravin van Vergi* en andere literaire casussen

In les 5 zijn middeleeuwse wetsartikelen ontwikkeld die de leerlingen kunnen inzetten om tijdens de rechtszaak (mede) hun oordeel op te baseren. Een tweede manier om tot een oordeel te komen tijdens de rechtszaak, is het bekijken van een selectie vergelijkbare zaken: jurisprudentie. In dit geval is de relevante jurisprudentie literair: de leerlingen ontvangen ‘casussen’ uit hetzelfde tijdsgewricht als de *Vergi*, met vergelijkbare motieven en thematiek. Centraal staat het bestuderen en vergelijken van deze teksten, onderling en met de *Vergi*.

Ter voorbereiding op het lezen en analyseren van de casussen start de docent met het uitleggen van het begrip ‘thematiek’, waarna de leerlingen in een onderwijsleergesprek het thema van de *Vergi* benoemen. Hierdoor worden ze gestimuleerd op zoek te gaan naar een overkoepelend gegeven in alle verhaalmotieven, zoals geheimhouding of onmogelijke, geheime liefde. Deze kennis van thematiek zetten de leerlingen vervolgens in bij het bestuderen van de verwante literaire casussen. Deze casussen zijn: *Genesis 39*, *Rechters 14*, *Tristan en Isolde*, *Pyramus en Thisbe*, *Lanseloet van Denemerken* en *Floris ende Blancefloer*. Alle teksten kennen een onmogelijke liefde, waarbij een geheim of een list een rol speelt. Hoewel deze als universele thema's bestempeld kunnen worden, bestaat de selectie bewust uit teksten uit hetzelfde tijdsgewricht als de *Vergi*. Hiermee geven de literaire teksten inzicht in de opvattingen van de toenmalige cultuur.

De opdrachten vragen veel van de leerlingen, iets wat terug te zien is in referentieniveaus waarop de opdrachten worden uitgevoerd. Het lezen en vaststellen van de thematiek van *Vergi* en andere literaire casussen biedt taken binnen de domeinen Mondelinge taalvaardigheid (Gesprekken en Luisteren), Lezen (zakelijke en fictionele, narratieve, literaire teksten) en Schrijven. Ondanks de opdracht over *literaire* casussen, blijken de kenmerken die bij Lezen van zakelijke teksten horen aan te sluiten op de opdracht. Het gaat hierbij om begrijpen (kan de hoofdgedachte weergeven – maakt onderscheid tussen hoofd- en bijzaken), interpreteren (trekt conclusies naar aanleiding van een tekst - kan een vergelijking maken tussen andere teksten en tussen tekstdelen) en samenvatten (kan een samenvatting maken die los van de uitgangstekst te begrijpen is), allemaal erg relevant voor het uitvoeren van de opdracht.

Toch blijkt het domein Lezen van fictionele, narratieve, literaire teksten beter aan te sluiten op de opdracht. Op niveau 2/3F wordt de tekst begrepen, waarbij met name de omschrijving ‘kan causale verbanden leggen en doelen en motieven van personages opmerken’ aansluit op het doel van de opdracht. Interpreteren en evalueren gebeurt op niveau 3/4F. Op niveau 3F kunnen de leerlingen de opdracht uitvoeren en op niveau 4F meer uit de opdracht halen, namelijk het ‘algemene thema formuleren’ en ‘teksten naar inhoud en vorm vergelijken’. Ook Mondelinge spreekvaardigheid komt aan bod, aangezien de leerlingen samenwerken om de thematiek van de

Vergi en hun eigen literaire casus te ontcijferen. Het voeren van gesprekken gebeurt op niveau 4F en is daarmee van een hoger niveau dan de opdrachten uit eerdere lessen. Luisteren doen de leerlingen op niveau 3/4F, waarbij het luisteren naar instructie op 4F gebeurt en het maken van een samenvatting op 3F. Tot slot is Schrijven een belangrijk onderdeel, aangezien het noodzakelijk is om de expertbriefing uit te voeren. Beide schrijftaken (formulieren invullen en verslagen schrijven) kan op niveau 2, 3 en 4F uitgevoerd worden, maar wederom geldt dat leerlingen met niveau 4F beter uit de voeten zullen kunnen met deze opdracht.

5.6.2 Briefing: expert presenteert eigen zaak

Na het lezen van de literaire casussen bespreken de leerlingen kort in teams hun bevindingen en bereiden hun briefing voor. De briefing bestaat uit een korte uitleg van het plot van het verhaal en de parallellen met de *Vergi*. Binnen kleine groepjes presenteert iedere leerling als expert zijn of haar eigen casus, terwijl de andere groepsleden aantekeningen maken en de besproken casussen vergelijken. Door de bestudering van deze thematisch verwante teksten krijgen de leerlingen inzicht in de beweegredenen van de daders en slachtoffers van 'De zaak V.' Zo neemt de vrouw van Potifar (*Genesis 39*) op eenzelfde manier als de hertogin listig wraak nadat een jonge man haar avances afwijst. Het bespreken van de vraag wie er eigenlijk schuld had aan de dood van de geliefde(n) en de rol van geheimen en listen hierin, maken de teksten tot eventueel bewijsmateriaal in de naderende rechtszaak. Daarnaast krijgen de leerlingen meer inzicht in de intertekstuele verwijzing naar *Tristan en Isolde* in de Middelnederlandse tekst, die zonder deze toevoeging wellicht een aantal leerlingen zal ontgaan.¹⁷

De briefing is weliswaar gebaseerd op een door de leerling voorbereide literaire casus, maar omdat het niveau van deze voorbereiding in het vorige lesonderdeel besproken is, zullen we daar nu niet verder op ingaan. De expertpresentatie vindt plaats binnen de drie domeinen van Mondelinge taalvaardigheid en vraagt wat schrijfvaardigheid van de leerlingen. Allereerst de gesprekken: deze vinden plaats op niveau 4F, omdat de leerling als expert op niveau moet kunnen spreken en (bijvoorbeeld) overtuigende argumenten dient te geven. Luisteren vindt plaats op niveau 3F, waarbij de waarde van een tekst en begrijpen van een beschouwing de relevantste onderdelen zijn. Spreken, in dit geval het houden van een monoloog, vindt plaats op niveau 3/4F, waarbij op beide niveaus ideeën worden uitgewerkt, maar de uitwerking in niveau verschilt. Schrijven tot slot gaat over het invullen van formulieren voor het maken van (noodzakelijke) aantekeningen. Dit kan zowel op niveau 2, 3 als 4F gebeuren.

---

¹⁷ De beschrijving van les 6 komt, op wijzigingen in de formulering na, overeen met de omschrijving van Visser (2013, p. 32).

5.7 Les 7: advocatenpleidooien

In les 10 zullen twaalf leerlingen de rol van advocaat vertolken, waarbij het houden van een overtuigend pleidooi een belangrijk onderdeel vormt van het takenpakket van de advocaten. Les 7 is het moment waarop alle leerlingen, inclusief de twaalf (nog onbekende) advocaten, kunnen oefenen met het schrijven van een pleidooi. Voor de rechtszaak schrijft iedere leerling zijn eigen stuk(ken), waarvoor de schrijfpdracht in deze les een goede basis vormt. Ook de ‘niet-advocaten’ hebben baat bij het bestuderen van het gedrag van de personages, om zo hun eigen voorbereiding voor de rechtszaak te treffen, bijvoorbeeld ter inspiratie voor de tenlastelegging of het requisitoir. Daarbij hebben de leerlingen tot nu toe één op zichzelf staande schrijfpdracht voltooid, namelijk het middeleeuws wetsartikel, een opdracht schrijfvaardigheid is een goede aanvulling om tot een veelzijdig ‘schrijfdossier’ te komen.

De leerlingen werken in duo’s aan de schrijfpdracht. Dit heeft zowel praktische (tijd) als didactische (de mogelijkheid tot overleggen, evaluatie en reflectie) voordelen. De leerlingen starten hun schrijfpdracht met een gestructureerd schrijfplan, dat wordt ingezet uit eveneens praktische (een snelle schrijfstart) als didactische (de schrijfpdracht wordt zo opgebouwd volgens de juiste structuur en met voldoende argumenten) oogpunt. Met deze snelle start verliezen de leerlingen geen kostbare tijd en worden zo vrijwel direct uitgedaagd om bij hun argumentatie gebruik te maken van verhaalkennis en kennis van de cultuurhistorische omstandigheden. De uitdaging bestaat eruit de verhaalgebeurtenissen op zo’n manier te interpreteren, dat deze sterke argumenten vormen voor het pleidooi ter verdediging van de toegewezen cliënt (hertog, hertogin, burggravin of ridder). Maar ook informatie uit de cultuurhistorische context kan als argumentatie ingezet worden, zoals de in les 5 gemaakte liefdeswetten of één van de vergelijkbare zaken die aan bod kwamen bij de literaire casussen in les 7.

De leerlingen gaan als volgt te werk: na de instructie door de docent zullen de duo’s de taken verdelen om vervolgens individueel (en dus effectief) hun eigen taak uit te voeren. Na deze individuele taakuitvoering worden de bevindingen gezamenlijk geëvalueerd en op basis hiervan wordt het schrijfplan verder ingevuld. Dit gebeurt door bijvoorbeeld antwoord te geven op een vraag als ‘wat is de meest overtuigende weerlegging van het tegenargument?’ Tot slot schrijft het duo gezamenlijk het pleidooi met behulp van het vooraf op- en vastgestelde schrijfplan.

Uiteraard wordt het referentiekader ingezet om het niveau van de schrijfpdracht in te schalen. Maar omdat het een samenwerkingsopdracht is, komen eveneens alle aspecten van Mondelinge taalvaardigheid aan bod. Wanneer we de opdracht Schrijfvaardigheid langs de meetlat van het referentieniveau leggen, zien we dat de algemene omschrijving op niveau 2, 3 en 4F ingeschaald wordt. Een leerling met niveau 2F kan een samenhangende tekst schrijven, terwijl een leerling met niveau 4F een relevante kwestie kan onderbouwen met argumenten. Aangezien een pleidooi valt of staat met overtuigende argumenten, dient een van beide partners te kunnen

argumenteren op niveau 4F om zo een overtuigend pleidooi te schrijven. Ook het niveau van de gemaakte aantekeningen is idealiter op niveau 4F, omdat zo beide groepsleden de aantekeningen kunnen inzetten voor hun argumentatie. Dit geldt ook voor het kenmerk ‘artikel’: een leerling met niveau 2F kan overtuigen met argumenten, maar een leerling met niveau 4F kan de standpunten in het betoog, wat een pleidooi is, uitvoerig uitwerken. Hoe zit het tot slot met de Mondelinge taalvaardigheid? Op het gebied van gesprekken dienen de leerlingen een plan te maken, iets wat op niveau 2F kan (‘kan bespreken wat er gedaan moet worden’), maar ook op 4F (‘kan overtuigende argumenten geven’). Het uitwisselen van informatie gebeurt op niveau 3/4F, waarbij het actief deelnemen belangrijk is. Luistervaardigheid vindt plaats op niveau 3F, waarbij met name het evalueren ‘op waarde van de tekst voor zichzelf en een ander’ relevant is voor het voorbereiden en bespreken van een overtuigend pleidooi. Spreken tot slot vindt plaats op niveau 3/4F en wijkt niet af van de andere lessen: de leerling is in staat een monoloog te houden en vragen vloeiend te beantwoorden.

5.8 Les 8: partijen in een rechtszaak

Het is zover, de aanloop naar de rechtszaak is nu echt begonnen. De leerlingen zijn weliswaar vanaf les 1 bezig met het verzamelen van relevante informatie om tijdens de uitvoering van de rechtszaak in te kunnen zetten, maar de daadwerkelijke voorbereiding op de rechtszaak begint nu, in les 8.

Les 10, de laatste les van dit programma, wordt geheel besteed aan het zelfstandig uitvoeren van de rechtszaak. Om dit voor elkaar te krijgen, is een gedegen voorbereiding noodzakelijk. Onmisbaar voor de leerlingen tijdens het uitvoeren van de rechtszaak is kennis van het verloop van en de verschillende partijen die een rol spelen bij een (moderne) rechtszitting. Deze koppeling met de inhoud van het vak Maatschappijleer geeft het programma tevens een interdisciplinaire karakter.

Door middel van een Prezi met veel videomateriaal krijgen de leerlingen informatie over het verloop van een zitting, lichten verschillende professionals hun werkzaamheden toe en kijken we mee met leerlingen van het Corderius College die vol verve rechtszaak ‘De zaak V.’ uitvoeren. De Prezi is zeer informatief, van de leerlingen wordt dan ook verwacht dat ze aantekeningen maken tijdens de presentatie. De docent maakt de koppeling naar de uitvoering van de ‘eigen’ rechtszaak van de leerlingen. De partijen worden verdeeld: iedere leerling krijgt te horen welke rol hij tijdens de rechtszitting zal vervullen en waarop hij of zij zich deze en de komende les zal voorbereiden. Deze les biedt voor docent en leerlingen veel ruimte om de taken die bij iedere rol horen uitgebreid te bespreken en om vragen te stellen. Het doel is ervoor te zorgen dat aan het eind van de les de leerlingen in staat zijn zich tijdens les 9 geheel zelfstandig voor te bereiden op de rol die zij in les

10 vervullen. Duidelijke instructies en goed overleg tussen docent en leerlingen is in deze les dan ook noodzakelijk.

Mondelinge spreekvaardigheid komt deze les veelvuldig aan bod. Binnen het domein Luisteren zijn leerlingen actief op niveau 3F, omdat zij de uitgebreide uitleg ‘over concrete en abstracte onderwerpen’ dienen te begrijpen. Ook Gesprekken binnen het domein Mondelinge spreekvaardigheid komt aan bod op niveau 3F, waarbij van de leerlingen wordt gevraagd dat zij op effectieve wijze deelnemen aan gesprekken. De uitleg van de taken en de agenda van de rechtszaak vormen een belangrijke informatiebron voor de leerlingen. Lezen van zakelijke teksten wordt uitgevoerd op niveau 3F, waarbij met name het vinden van informatie belangrijk is. Er wordt van de leerlingen verwacht dat zij aantekeningen maken tijdens de Prezi, bij het verdelen van de taken en bij het toelichten van de opzet van de rechtszaak, zodat duidelijk is wat er tijdens les 9 voorbereid dient te worden om tijdens les 10 tot uitvoering te worden gebracht. Het maken van aantekeningen binnen het domein Schrijven gebeurt op niveau 3/4F, waarbij de leerlingen in staat zijn belangrijke informatie te noteren.

5.9 Les 9: voorbereiding rechtszaak

Door de gedegen voorbereiding in les 8 en de ondersteuning van dossierstukken met de taakverdeling en de agenda, zijn de leerlingen in staat tijdens deze les zelfstandig de stukken voor de rechtszaak te schrijven. Alle rollen hebben hun eigen schrijfo opdracht: de officiers van justitie schrijven een tenlastelegging en requisitoir, ondersteund door de rechters; de deskundigen maken een ‘praatpapier’ voor hun presentaties; de advocaten schrijven een pleidooi, gebaseerd op het pleidooi uit les 7 en de juryleden stellen criteria voor het vellen van het oordeel. Het resultaat van deze schrijfo opdracht dient als ondersteuning tijdens de uitvoering van de rechtszaak. Naast het (her)lezen van de dossierstukken, lezen de juryleden een ‘dossier’ over straffen in de middeleeuwen om te beslissen welke straffen in aanmerking komen voor de verdachten. De advocaten krijgen als naslagwerk alle geschreven pleidooien uit les 7, ter inspiratie voor het formuleren van de beste argumenten.

De leerlingen worden gestimuleerd om zoveel mogelijk hun opgedane kennis van het verhaal en de cultuurhistorische context te benutten tijdens de voorbereidingen van de rechtszaak. De primaire tekst en alle dossierstukken van de voorgaande lessen dienen als naslagwerk. Alle partijen moeten hun eigen mening buiten beschouwing laten. Zij dienen, met behulp van alle documenten die ze tot hun beschikking hebben, objectieve argumenten ontleend aan kennis van de tekst en de context te gebruiken.

In les 9 worden komen alle domeinen van het referentiekader taal aan bod. Het subdomein Gesprekken binnen het domein Mondelinge taalvaardigheid wordt uitgevoerd op niveau 4F, omdat

de leerlingen 'deelnemen aan menings- en besluitvormende gesprekken over complexe onderwerpen' om hun rol tijdens de rechtszaak goed voor te bereiden. Subdomein Gesprekken is in les 9 belangrijk, omdat de leerlingen in teams hun rol voorbereiden om deze in les 10 zo overtuigend mogelijk uit te voeren. Een belangrijke voorwaarde is dat de teamleden op één lijn zitten en daarvoor is overleg en overtuigingskracht noodzakelijk. Luisteren is in deze les belangrijk: de leerlingen luisteren naar elkaar (en oefenen als lid van een live publiek) en luisteren naar instructies. Die kunnen van de docent komen, die in deze les de rol van begeleider vervult, of van teamgenoten. Luistervaardigheid gebeurt op niveau 3F, waarbij het belangrijk is dat de leerlingen 'hoofdpunten en onderbouwingen begrijpen, ook als het onderwerp abstract is'. Tot slot zullen de leerlingen binnen het domein Spreken standpunten ontwikkelen en onderbouwen op niveau 3/4F. Hierdoor oefenen zij concreet hun presentatie tijdens de rechtszaak.

Op het gebied van leesvaardigheid zal ik hier enkel het Lezen van zakelijke teksten koppelen aan het referentieniveau taal. De leerlingen baseren hun voorbereiding uiteraard ook op Lezen van fictionele, narratieve en literaire teksten, maar omdat er deze les geen nieuwe teksten uit deze categorie aan bod komen, laat ik deze buiten beschouwing. De zakelijke teksten die de leerlingen tijdens deze les gebruiken om hun voorbereiding op te baseren, hebben zij grotendeels al tijdens voorgaande lessen ontvangen: het gaat om dossierstukken, de leesdossiers over hoofsheid en literaire casussen, de agenda van de rechtszaak en een overzicht van de taken en verantwoordelijkheden per rol. Enkel de juryleden krijgen deze les een nieuwe zakelijke tekst: zij lezen een informatiedossier over straffen in de middeleeuwen, waarop zij hun strafeis kunnen baseren. De teksten zijn geschikt voor leerlingen met zowel leesniveau 2F, 3F als 4F. Voor de kwaliteit van de presentaties tijdens les 9 is het wenselijk wanneer er leerlingen met leesniveau 4F in een team zitten. Schrijven wordt op niveau 2F, 3F en 4F aangeboden. Op niveau 2F kan de leerlingen een samenhangende tekst schrijven, op niveau 4F kan de leerlingen 'relevante kwesties benadrukken en ondersteunen met voorbeelden', dus ook hier geldt dat een team met een leerling met schrijfniveau 4F wenselijk is voor de kwaliteit van het eindresultaat.

5.10 Les 10: de rechtszaak

Vanuit het concept van 'De zaak V.' vormt de rechtszaak het eindpunt van het onderzoek dat de leerlingen als 'medewerkers' van politie en justitie hebben verricht. Het vormt het sluitstuk van de reeks, waarin de leerlingen kunnen tonen wat zij in de voorgaande lessen hebben geleerd.

De rechtszaak zelf volgt het verloop van een moderne zitting, met uitzondering van de extra toegevoegde jury die het eindoordeel velt. In vogelvlucht is de rechtszaak als volgt opgebouwd: het controleren van de gegevens van de verdachten door de rechters; voorlezen van de tenlasteleggingen door de officieren van justitie; presentaties van de deskundigen met mogelijkheid

tot het stellen van vragen door de advocaten; voorlezen requisitoir door de officiers van justitie; de pleidooien van de advocaten; advocaten stellen vragen aan de advocaten van de tegenpartij; besloten overleg van de jury; uitspraak van de jury.

Na de uitspraak mogen de leerlingen hun professionele masker, wat nodig is om deze rechtszaak overtuigend uit te voeren, afzetten. De laatste vijf minuten volgt een informele evaluatie van de rechtszaak en de lessenreeks in zijn geheel.

Het uitvoeren van de rechtszaak heeft betrekking op de drie subdomeinen van Mondelinge taalvaardigheid en Schrijven. Op basis het schema in de bijlage, lijkt deze les een erg hoog niveau te hebben. Dit is correct, maar geeft ook een vertekend beeld. De leerlingen werken namelijk binnen een team aan een rol, die ze door de docent krijgen toegewezen. Allereerst is het aannemelijk dat de docent per rol kiest voor leerlingen die de rol overtuigend kunnen uitvoeren (een overtuigende betoger wordt advocaat, een punctueel talent houdt de spreektijd bij). Ten tweede werken de leerlingen in een team, waarbij de keus wordt gemaakt wie uiteindelijk de woordvoerder is. Zo hebben vier leerlingen aan het pleidooi van de hertogin gewerkt en zal één leerling het pleidooi houden. De beste sprekers zullen spreken, de beste schrijvers zullen aantekeningen maken. Deze aantekeningen worden door de meest kritische en tactische vragenstellers ingezet om het vuur aan de schenen van de advocaten van de tegenpartij te leggen of de deskundigen aan de tand te voelen. Het inschalen van de niveaus van de opdrachten zijn gebaseerd op deze talenten, waardoor deze op niveau 3/4F uitkomen.

5.11 Leesfragmenten en leesvragen

De leerlingen hebben een vol programma, met een diversiteit aan taken en opdrachten die tijdens de lessen worden uitgevoerd. De reeks is opgebouwd rondom het verhaal van *De burggravin van Vergi* en het lezen van de primaire tekst vormt een belangrijk onderdeel van de lessenreeks. Kennis van het verhaal is tijdens alle taken en opdrachten noodzakelijk, waarbij de rechtszaak de ultieme mogelijkheid is om de verhaalkennis te tonen. De primaire tekst wordt gelezen in een uitgave van Nederlandse Klassieken (1997), gefaseerd aangeboden in drie fragmenten. Deze editie bevat naast de herspelde Middelnederlandse tekst een vertaling van Willem Wilmink. Het is aan de docent om te bepalen of de leerlingen het verhaal in de herspelde of moderne vertaling lezen.

Voor aanvang van les 2, les 3 en les 4 dient een deel van het verhaal gelezen te zijn. Dat dit daadwerkelijk gebeurt is belangrijk voor het uitvoeren van de opdrachten en taken tijdens de les. Omdat de leerlingen thuis lezen en verhaalkennis onmisbaar is, zijn er leesvragen opgesteld bij ieder leesfragment. Dit heeft als voordeel dat de leerlingen hun verhaalkennis activeren, toepassen en schematisch uitwerken. Ieder schema behandelt enkele vragen, namelijk: wie is op de hoogte van het geheim en hoe worden de acties van de personages beïnvloedt door het bestaan van dit

geheim? Wat zijn de functies, posities en taken van de burggravin, de ridder, de hertogin en de hertog en Waarom, waaraan en door wie zijn de drie doden gestorven en wat gebeurt er met de vierde hoofdpersoon?

Lezen en het invullen van het schema is een individuele aangelegenheid die de leerlingen op niveau 2F, 3F en 4F kunnen uitvoeren. De tekstkenmerken van de fictionele, narratieve en literaire teksten wordt ingeschaald op niveau 4F, omdat de taal, inhoud en vorm gedateerd zijn. Het begrijpen van de tekst kan al op niveau 2F, wanneer de leerling in staat is de geschiedenis chronologisch na te vertellen. Het leggen van causale verbanden wordt ingeschaald op niveau 3F en is onontbeerlijk om te tekstuele informatie daadwerkelijk in te zetten voor 'De zaak V.'. Interpreteren en evalueren van de tekst gebeurt op niveau 3/4F, waarbij leerlingen met 4F in staat zijn het algemene thema te formuleren. Dit formuleren van het algemene thema van *De burggravin van Vergi* komt in les 6 aan bod en is dan voor iedere leerling haalbaar, maar het lezen van de leesfragmenten gebeurt individueel vanaf les 2 en dan zal nog niet iedere leerling in staat zijn het algemene thema te formuleren. Schrijven komt aan bod tijdens het verwerken van de gelezen informatie met een leesvraag die in de vorm van drie schema's wordt aangeboden. Een leerling met niveau 2F kan aantekeningen maken tijdens het lezen en zo de taak 'formulieren invullen' uitvoeren. Een leerling met niveau 4F kan dit zo doen, dat de aantekeningen ook door anderen gebruikt kunnen worden. Dit is tijdens het uitvoeren van de opdrachten en taken uit 'De zaak V.' erg praktisch.

6. Conclusie

In de uitgebreide analyse van ‘De zaak V.’, is ieder lesonderdeel aan de hand van de niveaubeschrijvingen van het referentiekader taal ingedeeld binnen de relevante (sub)domeinen en ingeschaald volgens de beschrijving van de referentieniveaus. Het in de bijlage opgenomen overzicht toont per lesonderdeel het niveau van de taken die de leerlingen uitvoeren. In combinatie met de analyse per lesonderdeel (hoofdstuk 5) geeft dit inzicht in de (sub)domeinen die aan bod komen en het beoogde niveau van de taken en opdrachten die tijdens de ‘De zaak V.’ uitgevoerd worden. Uit deze analyse is te concluderen dat in de lessenreeks ‘De zaak V.’ alle¹⁸ in het referentiekader omschreven (sub)domeinen bij het merendeel van de lessen aan bod komt: zes van de tien lessen bevatten alle (sub)domeinen op niveau 3F en 4F. Ook de ‘veilige springplank’, zoals niveau 2F in deze lessenreeks benaderd is, is bij alle tien de lessen een optie, al dient 75% van de leerlingen voor wie ‘De zaak V’ ontwikkeld is, op niveau 3F te functioneren.

Helaas heb ik bij het werken met het referentiekader taal, evenals anderen (vgl. Meestringa & Ravesloot, 2012) ervaren dat de niveaubeschrijvingen in het referentiekader taal lastig te hanteren zijn als richtsnoer voor de niveaubepaling. Dit komt met name doordat de gekozen formuleringen geïmpliceerde vaardigheden bevatten en het verschil tussen de niveaus niet altijd helder omschreven wordt. Het gevolg is dat de verdeling van de lesstof binnen de (sub)domeinen concreet en objectief is, maar het inschalen van het niveau van een taak of opdracht niet eenduidig en (te) subjectief blijkt. Hierdoor kan het per onderzoeker verschillen hoe een taak of opdracht ingeschaald wordt. De niveauomschrijving biedt hierbij geen uitkomst. Dit zou opgelost kunnen worden door een team van docenten de niveaus van taken en opdrachten in ‘De zaak V.’ te laten bepalen, gesproken en geschreven leerlingenresultaten mee te nemen in de beoordeling van de niveaus en de mening van docenten en leerlingen die ‘De zaak V’ hebben uitgevoerd mee te nemen in het oordeel. Hier is verder onderzoek voor nodig.

Een tweede kanttekening heeft betrekking op het daadwerkelijk door de leerlingen bereikte niveau. Deze analyse bevat een beschrijving van het beoogde niveau voor de verschillende taken en opdrachten uit ‘De Zaak V.’. Of de leerlingen dit beoogde niveau daadwerkelijk bereiken, wordt pas duidelijk wanneer deze taken en opdrachten worden geanalyseerd met behulp van de niveaubeschrijvingen. Vervolgens kan geconcludeerd worden of het beoogde niveau overeenkomt met het daadwerkelijk bereikte niveau. Ook hier is verder onderzoek voor nodig.

---

¹⁸ Met uitzondering van het domein Taalverzorging en taalbeschouwing, dat in dit onderzoek buiten beschouwing is gelaten.

Een docent Nederlands die 'De zaak V.' wil aanbieden aan leerlingen uit vwo bovenbouw dient zich te baseren op de eindtermen én het referentiekader taal. Onderstaand overzicht van 'De zaak V.' biedt deze docent handvatten bij het concretiseren van de eindtermen op basis van het referentiekader taal en illustreert de diversiteit en volledigheid van 'De zaak V.'.

Domein Leesvaardigheid

Het referentiekader taal onderscheidt Informatieve teksten, Instructies en Betogende teksten. In de lessenreeks komen alle onderscheiden tekstsoorten aan bod. In les 2, 5, 8 en 9 lezen de leerlingen informatieve teksten op met name niveau 3F, tijdens alle lessen lezen zij in de dossierstukken instructies op niveau 2/3F en in les 7 komt een betogende tekst aan bod.

De eindtermen onderscheiden drie subdomeinen: Analyseren en interpreteren (1), Beoordelen (2) en Samenvatten (3). Analyseren en interpreteren gebeurt in dezelfde lessen (les 2, 5, 8 en 9) als het lezen van informatieve teksten volgens het referentiekader taal. Beoordelen gebeurt in les 7 en komt overeen met Betogende teksten uit het referentiekader. In het referentiekader wordt onderscheid gemaakt tussen Lezen van zakelijke teksten en Lezen van fictionele, narratieve, literaire teksten. De eindtermen onderscheiden Leesvaardigheid en Literatuur. Samenvatten gebeurt bij de leesvragen, in les 2, 3, 4 en 7. In les 9 wordt de voorbereiding voor de rechtszaak uitgevoerd, waarbij een samenvatting van de primaire tekst (deze hoeft niet opgeschreven te zijn) noodzakelijk is.

Domein Mondelinge taalvaardigheid

Het referentiekader taal onderscheidt Gesprekken, Luisteren en Spreken. Deze subdomeinen komen in alle lessen aan bod. De volgende bijzonderheden zijn hier het vermelden waard: de leerlingen luisteren als lid van een live publiek in les 2, 6, 9 en 10 en het kijken naar een televisie-items in les 4 kan op niveau 2F, 3F en 4F uitgevoerd worden. In les 4 wordt spreekvaardigheid opgenomen, in les 5 en 6 spreekt de leerling als expert, in les 10 houden (een aantal) leerlingen een monoloog 'pur sang'. Spreken in les 4, 5, en 6 gebeurt op niveau 2F, 3F en 4F, terwijl de spreekvaardigheid in les 10 op niveau 4F wordt ingeschaald.

Argumentatieve vaardigheden zijn in dit domein verwerkt en komen iedere les aan bod, met name wanneer de leerlingen in teams aan een opdracht werken en tijdens de voorbereiding en uitvoering van de rechtszaak. De uitvoering van de rechtszaak gebeurt op 4F, de voorbereidingen kunnen op 2F, 3F en 4F uitgevoerd worden.

De omschrijving van Mondelinge taalvaardigheid (4) in de eindtermen is van toepassing op alle lessen, maar met name op de voorbereiding op en de uitvoering van de rechtszaak (les 9).

Domein **Schrijfvaardigheid**

Binnen het domein Schrijven wordt in het referentiekader onderscheid gemaakt in verschillende taken.¹⁹ Formulieren (2) komen in de vorm van dossierstukken elke les aan bod, maar met name tijdens les 4 en 6. Deze formulieren zijn eenvoudig van opzet en hebben niveau 2F of 3F. Aantekeningen (2) worden in alle lessen gemaakt en hebben tijdens les 8 en les 10 niveau 4F. Verslagen (3) worden geschreven tijdens les 4, 5 en 6. Het schrijfvaardigheidsniveau van de verslagen is 2F, 3F en 4F, waarbij de opdrachten per les oplopen in moeilijkheidsgraad. Samenvattingen (3) worden gemaakt tijdens les 2 en 3. De schematische leesvragen bieden een samenvatting van de primaire tekst. Artikelen (3) schrijven de leerlingen tijdens les 7 en 9 op niveau 3F en 4F.

De beschrijving van Schrijfvaardigheid (5) in de eindtermen is van toepassing op de schrijfopdracht van les 7 en de schrijftaak van les 4 en 9. ‘Schrijven van een artikel’ kan worden getoetst door het advocatenpleidooi te beoordelen.

Domein **Argumentatieve vaardigheden**

Argumentatieve vaardigheden zijn in het referentiekader niet als afzonderlijk domein opgenomen, maar terug te vinden bij de (sub)domeinen Lezen van zakelijke teksten (les 7) en Luisteren als lid van een live publiek (les 2, 6, 9 en 10). Aspecten die samenhangen met het zelf opzetten en presenteren van betogen, zijn verweven in de referentieniveaus voor de (sub)domeinen: Schrijven (les 7 en 9), Spreken (les 9 en 10) en Gesprekken (iedere les tijdens het werken in teams en met name in les 9). Omdat de argumentatieve vaardigheden niet als afzonderlijk domein zijn opgenomen in het referentiekader, is het niet mogelijk het niveau van de taakuitvoering hier op te nemen.

Argumentatieve vaardigheden (6) bij de eindtermen zijn van toepassing op een betoog, dat de leerlingen kan ‘analyseren; beoordelen; zelf opzetten en presenteren’. Dit is van toepassing in les 7 en 10.

Domein **Literatuur**

Literatuur is in het referentiekader taal opgenomen bij Lezen van fictionele, narratieve en literaire teksten. Het lezen van *De burggravin van Vergi* gebeurt op niveau 4F, omdat het werk gedateerd is. Het begrijpen, interpreteren en evalueren komt iedere les aan bod en gebeurt op niveau 3F en 4F.

De eindtermen onderscheiden drie subdomeinen binnen het domein Literatuur. Het lezen

---

¹⁹ Correspondentie (1) en Vrij schrijven (4), berichten en advertenties (2), werkstukken (3) en zijn niet van toepassing op ‘De zaak V.’.

van *De burggravin van Vergi* maakt onderdeel uit van de Literaire ontwikkeling (7) en is geschikt als een van de drie werken van voor 1880 die vwo leerlingen lezen. Het subdomein Literaire begrippen (8) komt alle lessen aan bod voor de primaire tekst *De burggravin van Vergi*. Dit subdomein komt specifiek aan bod in les 7, waarin de leerlingen ook andere werken uit het tijdperk van de *Vergi* lezen, de thematiek bepalen en op zoek gaan naar literaire jurisprudentie. Literatuurgeschiedenis (9) komt alle lessen aan bod, waarbij het historisch perspectief nadrukkelijk aan bod tijdens les 1, 3, 5 en 7.

Kortom, 'De zaak V.' is een lessenreeks van tien lessen met een divers aanbod aan taken en opdrachten binnen het overkoepelende kader van de moderne rechtszaak. De taken en opdrachten sluiten aan bij de (sub)domeinen van het referentiekader taal én de eindtermen voor het vak Nederlands voor havo en vwo. De docent heeft volop mogelijkheid tot differentiatie, doordat de taken en opdrachten over het algemeen uitvoerbaar zijn op niveau 2F, 3F en 4F.

7. Literatuur

De titel van dit onderzoek *Maect van uwen lieve niet u leet* (maak van geluk en overvloed geen onheil) is een citaat van versregel 4 uit de inleiding van *De burggravin van Vergi*, waar de verteller de ‘minaar, die oprecht bemint’ (versregel 1) aanspreekt en met deze wijze woorden de moraal van het verhaal verwoordt. (Moderne vertaling door Willem Wilmink, Nederlandse Klassieken (1997)

Bijsterveldt-Vliegthart, M. van (2009). Taalbeleid in het voortgezet onderwijs vergt een brede aanpak. Over de verbetering van het Nederlandse taalonderwijs. In: *Levende Talen, Taal centraal: taalbeleid in het Nederlandse en Vlaamse onderwijs*, p 75-76.

Bohenn, E., Jansen, F., Kuijpers, C., Thijssen, R., Schot, I., Stockmann, W. (2007). *Raamwerk Nederlands. Nederlands in (v)mbo-opleiding, beroep en maatschappij*. 's-Hertogenbosch: CINOP.

Boot, A. & Kloosterman, J. (2013). 'Hoogbegaafdheidsdidactiek in de Zaak V. Een onderzoek naar verrijkend lesmateriaal rondom de Middelnederlandse tekst *De burggravin van Vergi*.' Praktijgericht onderzoek in het kader van de master Nederlandse taal en cultuur: educatie en communicatie. Centrum voor Onderwijs en Leren Universiteit Utrecht.

Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (2008). *Over de drempels met taal en rekenen. Hoofdrapport van de expertgroep doorlopende leerlijnen taal en rekenen*. Enschede: OCW.

Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (2009a). *Over de drempels met taal en rekenen. Een nadere beschouwing*. Enschede: OCW.

Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (2009b). *Referentiekader taal en rekenen. De referentieniveaus*. Enschede: OCW.

Gille, E., Loijens, C., Noijons, J., Zwitser, R. (2010) *Resultaten PISA-2009 in vogelvlucht*. Arnhem: Cito.

Het referentiekader taal en rekenen. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2010a). Den Haag: Ministerie van OCW.

Internationale positie in het onderwijs. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2010b). http://www.trendsbeeld.minocw.nl/grafieken/1_2.php.

Jansen-Sieben, R. et al. (1997). *De burggravin van Vergi*. Vertaling: Willem Wilmink. Nederlandse Klassieken. Amsterdam: Prometheus.

- Kamerbrief met voortgangsrapportage implementatie referentiekader taal en rekenen 2012.* Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2012). <http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ocw/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2012/12/19>.
- Leenders, E., & Ravesloot, C. (2010). *IJking referentiekader taal en examenprogramma's Nederlands vmbo, havo en vwo*. Enschede: SLO.
- Leeuw, B. van der, Meestringa, T., Ravesloot, C. (2011). *Concretisering referentieniveaus Gesprekken en Spreken in het vo*. Enschede: SLO.
- Meestringa, T., Ravesloot, R., Bonset, H. (2012). *Handreiking schoolexamen Nederlands havo/vwo Herziening naar aanleiding van het referentiekader taal*. Enschede: SLO.
- Meestringa, T., Ravesloot, C., de Vries, H. (2010a). *Concretisering referentieniveaus Schrijven en Lezen in het voortgezet onderwijs*. Enschede: SLO.
- Meestringa, T. & de Vries, H., (2010b). De koppeling van centraal examens Nederlands aan Referentiekaders. In: *Levende Talen Tijdschrift*, Jaargang II, nummer 2, p. 13-21.
- Nationaal Bureau Moderne Vreemde Talen (2004). *Taalprofielen*. Enschede: NaB-MVT.
- Raad van Europa (2001, 2008). *Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen: leren, onderwijzen, beoordelen*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.
- Ravesloot, C. & van der Leeuw, B. (2012a). *Boekverslagen analyseren met het referentiekader taal*. Enschede: SLO.
- Ravesloot, C. & van der Leeuw, B., (2012b) 'Beoordelen van boekverslagen met het Referentiekader Taal'. In: Mottart, A. & Vanhooren, S., (red.) (2012). *Bundel 26 / Zesentwintigste conferentie Het Schoolvak Nederlands*. Den Haag: Taaluniversum.
- Visser, A. (2013). 'Middeleeuwse personages in een moderne moordzaak. Een didactische analyse van de literair-historische benaderingen in de lessen 'De zaak V.' over *De burggravin van Vergi*.' Masterthesis Nederlandse taal en cultuur: educatie en communicatie. Universiteit Utrecht.
- Walta, K. (2013). De zaak V. Een verantwoording van het lessenpakket over de Middelnederlandse tekst: *De burggravin van Vergi*. Masterthesis Middeleeuwen en Renaissance studies. Universiteit Utrecht.

8. Bijlage

Overzicht referentieniveaus per leselement

Les 1 - 10			
Onderstaande taken en kenmerken komen in ieder les aan bod. Het onderdeel schrijven is van toepassing op de dossierstukken die iedere les aan bod komen. Deze kenmerken zullen niet nogmaals bij de individuele lesonderdelen aan bod komen.			
Mondelinge taalvaardigheid: gesprekken		Niveau	Opmerkingen
Kenmerken	Beurten nemen en bijdragen aan samenhang	2/3/4F	Leerling kan aan het woord komen - tijd winnen en de beurt houden
	Afstemming op doel		Leerling kan informatie verwerven - beschouwende gesprekken voeren
	Afstemming op gesprekspartners		Leerling kan meer informatie vragen - doeltreffend ideeën herformuleren
	Woordgebruik en woordenschat		Leerling beschikt over voldoende woorden - een breed repertoire
	Vloeiendheid, verstaanbaarheid en grammaticale beheersing		Leerling vertoont een redelijke grammaticale beheersing - handhaaft consequent een hoge mate van grammaticale correctheid
Mondelinge taalvaardigheid: spreken			
Algemene omschrijving		2F	Kan ervaringen, gebeurtenissen, verwachtingen en gevoelens onder woorden brengen
Taken	Een monoloog houden		Kan redenen en verklaringen geven voor eigen meningen, plannen en handelen
Kenmerken	Samenhang	2/3/4F	Kan het belangrijkste punt duidelijk maken - goed gestructureerde taal uitbrengen
	Afstemming op doel		Spreekdoel is herkenbaar voor luisteraar - kan verschillende doelen nastreven
	Afstemming op publiek		Kan luisteraar(s) boeien - reageert op (non-)verbale reacties
Lezen: fictionele, narratieve, literaire teksten			
Kenmerken	Interpreteren	4F	Kan het algemene thema formuleren en de tekst in cultuur-historisch perspectief plaatsen
	Evalueren	2/3/4F	Kan leeservaringen uitwisselen - interpretaties beoordelen
		3F	Kan uiteenzetten tot welke inzichten de tekst heeft geleid
Schrijven (Dossierstukken)			
Kenmerken	Woordgebruik en woordenschat	2/3/4F	Varieert in woordgebruik - een rijk en zeer gevarieerd woordgebruik
	Spelling, interpunctie en grammatica		Vertoont een redelijke grammaticale beheersing - zeldzame fouten
	Leesbaarheid		Gebruikt titel en tussenkopjes - lay-out is bewust toegepast

Les 1: de cold case			
Introductie: 'De zaak V.'			
Mondelinge taalvaardigheid: luisteren		Niveau	Opmerkingen
Taken	Luisteren naar instructies	3F	Uitleg over concrete en abstracte onderwerpen
Kenmerken	Interpreteren	2F	Kan informatie interpreteren
Theorie: Van schaaap tot scriptorium en handschriften Van Hulthem en Gent			
Mondelinge taalvaardigheid: gesprekken		Niveau	Opmerkingen
Algemene omschrijving		2/3F	Leerling kan uiting geven aan persoonlijke mening - op effectieve wijze deelnemen aan gesprekken
Taken	Deelnemen aan discussie en overleg	3/4F	Kan actief deelnemen in overleg - kan speculeren met overtuigende argumenten
	Informatie uitwisselen		Kan actief deelnemen aan gesprekken in het kader van een project - menings- en besluitvormende gesprekken over complexe onderwerpen
Mondelinge taalvaardigheid: luisteren			
Taken	Luisteren naar instructies	3F	Kan uitleg over concrete en abstracte onderwerpen begrijpen
Kenmerken	Interpreteren	2F	Kan informatie interpreteren
Lezen: fictionele, narratieve, literaire teksten			
Tekstkenmerken		4F	Bij oude teksten is de taal, inhoud en vorm gedateerd
Schrijven			
Taken	Aantekeningen	2/3/4F	Kan aantekeningen maken – gedetailleerde aantekeningen kunnen door anderen gebruikt worden
Opdracht: Middelnederlandse vertaling			
Mondelinge taalvaardigheid: luisteren		Niveau	Opmerkingen
Taken	Luisteren naar instructies	4F	Kan complexe uitleg en langere instructies begrijpen
Lezen: fictionele, narratieve, literaire teksten			
Tekstkenmerken		4F	Bij oude teksten is de taal, inhoud en vorm gedateerd
Kenmerken	Evalueren		Kan teksten naar inhoud en vorm vergelijken
Les 2: crime scene			
Verbeteren: Middelnederlandse vertaling			
Mondelinge taalvaardigheid: gesprekken		Niveau	Opmerkingen
Algemene omschrijving		2/3F	Leerling kan uiting geven aan persoonlijke mening - op effectieve wijze deelnemen aan gesprekken
Taken	Deelnemen aan discussie en overleg	4F	Leerling kan voor- en nadelen van verschillende benaderingen afwegen
	Informatie uitwisselen		Kan deelnemen aan menings- en besluitvormende gesprekken over complexe onderwerpen
Mondelinge taalvaardigheid: luisteren			
Taken	Luisteren naar instructies	2F	Kan complexe uitleg en langere instructies begrijpen
Kenmerken	Evalueren	3F	Kan een oordeel geven over de gegeven informatie

Voorlezen: fragmenten Middelnederlandse vertaling			
Mondelinge taalvaardigheid: luisteren		Niveau	Opmerkingen
Taken	Luisteren als lid van een live publiek	2F	Kan een voorgelezen of verteld verhaal begrijpen
Kenmerken	Interpreteren	3F	Kan tekstdelen met elkaar vergelijken
	Evalueren	2/3F	Kan een oordeel over de waarde van een tekst(deel) voor zichzelf verwoorden – kan dit ook voor anderen
Schrijven			
Taken	Aantekeningen	2/3/4F	Kan aantekeningen maken – gedetailleerde aantekeningen kunnen door anderen gebruikt worden
Opdracht: proces verbaal			
Mondelinge taalvaardigheid: gesprekken		Niveau	Opmerkingen
Algemene omschrijving		2/3/4F	Leerling kan uiting geven aan persoonlijke mening – kan taal nauwkeurig en doeltreffend gebruiken
Taken	Deelnemen aan discussie en overleg		Kan instemming en afkeuring uitdrukken en commentaar geven – kan overtuigende argumenten geven in een geanimeerde discussie
	Informatie uitwisselen	3/4F	Kan actief deelnemen aan gesprekken - kan deelnemen aan menings- en besluitvormende gesprekken over complexe onderwerpen
Mondelinge taalvaardigheid: luisteren		Niveau	Opmerkingen
Taken	Luisteren naar instructies	3F	Kan uitleg over concrete en abstracte onderwerpen begrijpen
Kenmerken	Interpreteren		Kan tekstdelen met elkaar vergelijken
Mondelinge taalvaardigheid: spreken		Niveau	Opmerkingen
Algemene omschrijving		3/4F	Kan monologen houden waarin ideeën worden uitgewerkt – kan daarbij specifieke standpunten ontwikkelen
Taken	Een monoloog houden		Kan vragen naar aanleiding van een verhaal vloeiend beantwoorden – kan gezichtspunten ondersteunen met redenen en relevante voorbeelden
Lezen: fictionele, narratieve, literaire teksten			
Tekstkenmerken		3F	De tekst appelleert aan maatschappelijke vraagstukken
Kenmerken	Begrijpen	2/3F	Kan situaties en verwickelingen in de tekst beschrijven en de geschiedenis chronologisch navertellen– kan causale verbanden leggen en doelen en motieven van personages opmerken
	Interpreteren	3/4F	Kan impliciete doelen van de personages benoemen – kan zich empathisch identificeren met verschillende personages
	Evalueren		Evalueert de tekst met morele en cognitieve argumenten – kan interpretaties beoordelen
Schrijven			
Taken	Aantekeningen	2/3/4F	Kan aantekeningen maken – gedetailleerde aantekeningen kunnen door anderen gebruikt worden
	Samenvattingen	3F	Kan informatie uit verschillende bronnen in één tekst synthetiseren

Les 3: daders en slachtoffers			
Theorie: cultuurhistorische context			
Mondelinge taalvaardigheid: gesprekken		Niveau	Opmerkingen
Algemene omschrijving		2/3F	Leerling kan uiting geven aan persoonlijke mening - op effectieve wijze deelnemen aan gesprekken
Taken	Deelnemen aan discussie en overleg		Kan instemming en afkeuring uitdrukken en commentaar geven – kan actief deelnemen aan discussies en overleg
	Informatie uitwisselen	2/3/4F	Kan informatie verzamelen en verwerken - kan deelnemen aan menings- en besluitvormende gesprekken over complexe onderwerpen
Mondelinge taalvaardigheid: luisteren			
Taken	Luisteren naar instructies	3F	Kan uitleg over concrete en abstracte onderwerpen begrijpen
Kenmerken	Interpreteren	2F	Kan informatie interpreteren
Schrijven			
Taken	Aantekeningen	2/3/4F	Kan aantekeningen maken – gedetailleerde aantekeningen kunnen door anderen gebruikt worden
Lezen: bronnen hoofsheid			
Lezen: zakelijke teksten		Niveau	Opmerkingen
Algemene omschrijving		2/3/4F	Kan teksten lezen die verder van de leerling afstaan – kan die [teksten] in detail begrijpen
Tekstkenmerken		3F	De teksten zijn relatief complex en de informatiedichtheid kan hoog zijn
Kenmerken	Begrijpen	2/3F	Kan de hoofdgedachte weergeven – maakt onderscheid tussen hoofd- en bijzaken
	Interpreteren	4F	Kan een vergelijking maken tussen andere teksten en tussen tekstdelen
	Evalueren	2/3F	Kan relaties tussen en binnen teksten beoordelen – kan de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden
	Opzoeken	3F	Kan de betrouwbaarheid van bronnen beoordelen en vermeldt bronnen
Inventarisatie: betrokkenen			
Mondelinge taalvaardigheid: gesprekken		Niveau	Opmerkingen
Algemene omschrijving		2/3/4F	Leerling kan uiting geven aan persoonlijke mening – kan taal nauwkeurig en doeltreffend gebruiken
Taken	Deelnemen aan discussie en overleg		Kan instemming en afkeuring uitdrukken en commentaar geven – kan overtuigende argumenten geven in een geanimeerde discussie
	Informatie uitwisselen	3/4F	Kan actief deelnemen aan gesprekken - kan deelnemen aan menings- en besluitvormende gesprekken over complexe onderwerpen
Mondelinge taalvaardigheid: luisteren			
Taken	Luisteren naar instructies	3F	Kan uitleg over concrete en abstracte onderwerpen begrijpen
Kenmerken	Interpreteren	3/4	Kan tekstdelen met elkaar vergelijken – kan persoonlijke waardeoordelen herkennen en als zodanig interpreteren
Mondelinge taalvaardigheid: spreken			
Algemene omschrijving		3/4F	Kan monologen houden waarin ideeën worden uitgewerkt – kan daarbij specifieke standpunten ontwikkelen

Taken	Een monoloog houden		Kan vragen naar aanleiding van een verhaal vloeiend beantwoorden – kan gezichtspunten ondersteunen met redenen en relevante voorbeelden
Lezen: fictionele, narratieve, literaire teksten			
Kenmerken	Begrijpen	2/3F	Kan het denken, voelen en handelen van personages beschrijven – kan expliciete doelen en motieven van personages opmerken
	Interpreteren	2/3/4F	Kan personages typeren – kan teksten in cultuur-historisch perspectief plaatsen
	Evalueren	3/4F	Kan discussiëren over de interpretatie – kan interpretaties en waardeoordelen beoordelen
Schrijven			
Taken	Samenvattingen	2F	Kan met behulp van een stramen informatie uit verschillende bronnen samenvoegen
Les 4: de pers			
Nieuwsitem: schrijven, opnemen en evalueren			
Mondelinge taalvaardigheid: gesprekken		Niveau	Opmerkingen
Algemene omschrijving		2/3/4F	Leerling kan uiting geven aan persoonlijke mening – kan taal nauwkeurig en doeltreffend gebruiken
Taken	Deelnemen aan discussie en overleg		Kan bespreken wat er gedaan moet worden en bijdragen aan de planning – kan overtuigende argumenten geven in een geanimeerde discussie
	Informatie uitwisselen		Kan informatie verzamelen en verwerken - kan deelnemen aan menings- en besluitvormende gesprekken over complexe onderwerpen
Mondelinge taalvaardigheid: luisteren			
Taken	Luisteren naar televisie	2/3/4F	Kan de hoofdpunten begrijpen van (nieuws)berichten– kan alle gesproken tekst in televisieprogramma's begrijpen
Kenmerken	Interpreteren		Kan de bedoeling van de makers van een programma verwoorden – kan relaties tussen sprekers vaststellen
	Evalueren	2/3F	Kan een oordeel geven over de waarde en betrouwbaarheid van de gegeven informatie
Mondelinge taalvaardigheid: spreken			
Algemene omschrijving		3/4F	Kan monologen houden waarin ideeën worden uitgewerkt – kan daarbij specifieke standpunten ontwikkelen
Taken	Een monoloog houden		Kan vragen naar aanleiding van een verhaal vloeiend beantwoorden – kan gezichtspunten ondersteunen met redenen en relevante voorbeelden
Schrijven			
Algemene omschrijving		3/4F	Kan informatie en argumenten uit verschillende bronnen bijeenvoegen – kan relevante kwesties benadrukken en ondersteunen met voorbeelden
Taken	Formulieren invullen	3F	Kan belangrijke informatie noteren en doorgeven
	Verslagen	2/3/4F	Kan schrijven met behulp van een stramen – kan relevante punten benadrukken met gebruikmaking van verscheidene bronnen

Les 5: middeleeuwse liefdeswetten			
Quiz: hoofse liefde			
Mondelinge taalvaardigheid: gesprekken		Niveau	Opmerkingen
Algemene omschrijving		3F	Leerling kan op effectieve wijze deelnemen aan gesprekken
Taken	Deelnemen aan discussie en overleg	2/3/4F	Kan actief deelnemen in overleg - kan overtuigende argumenten geven
	Informatie uitwisselen	3/4F	Kan actief deelnemen aan gesprekken in het kader van een project – kan deelnemen aan menings- en besluitvormende gesprekken
Mondelinge taalvaardigheid: luisteren			
Taken	Luisteren naar instructies	4F	Kan complexe uitleg en langere instructies begrijpen
Kenmerken	Interpreteren	3F	Kan de tekst vergelijken met inhoud uit andere teksten
Schrijven: middeleeuws wetsartikel			
Mondelinge taalvaardigheid: luisteren		Niveau	Opmerkingen
Taken	Luisteren naar instructies	3F	Kan uitleg over concrete en abstracte onderwerpen begrijpen
Kenmerken	Interpreteren		Kan de tekst vergelijken met inhoud uit andere teksten
	Evalueren		Kan een oordeel geven over de waarde en betrouwbaarheid van de gegeven informatie
	Samenvatten		Kan een tekst samenvatten voor zichzelf en anderen
Mondelinge taalvaardigheid: spreken			
Algemene omschrijving		3/4F	Kan monologen houden waarin ideeën worden uitgewerkt – kan daarbij specifieke standpunten ontwikkelen
Taken	Een monoloog houden		Kan vragen naar aanleiding van een verhaal vloeiend beantwoorden – kan gezichtspunten ondersteunen met redenen en relevante voorbeelden
Lezen: zakelijke teksten			
Algemene omschrijving		2/3/4F	Kan teksten lezen die verder van de leerling afstaan – kan die [teksten] in detail begrijpen
Tekstkenmerken			De teksten hebben een heldere structuur - de teksten zijn relatief complex maar hebben een duidelijke opbouw
Kenmerken	Begrijpen		Kan de hoofdgedachte weergeven – maakt onderscheid tussen hoofd- en bijzaken
	Interpreteren		Kan de bedoeling van tekstgedeeltes/ formuleringen duiden – trekt conclusies
	Evalueren	Kan relaties tussen en binnen teksten beoordelen – kan de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden	
	Opzoeken	3F	Kan de betrouwbaarheid van bronnen beoordelen en vermeldt bronnen
Schrijven			
Algemene omschrijving		2/3/4F	Kan samenhangende teksten schrijven met een eenvoudige, lineaire opbouw – kan relevante kwesties benadrukken en ondersteunen met voorbeelden
Taken	Aantekeningen		Kan aantekeningen maken – aantekeningen kunnen ook door anderen gebruikt worden
		Verslagen	4F

Evaluatie: middeleeuwse wetsartikelen			
Mondelinge taalvaardigheid: gesprekken		Niveau	Opmerkingen
Algemene omschrijving		2/3/4/F	Leerling kan uiting geven aan persoonlijke mening – kan taal nauwkeurig en doeltreffend gebruiken
Taken	Deelnemen aan discussie en overleg		Kan bespreken wat er gedaan moet worden en instemming/ afkeuring uitdrukken en commentaar geven – kan overtuigende argumenten geven in een geanimeerde discussie
	Informatie uitwisselen	3/4F	Kan actief deelnemen aan gesprekken - kan deelnemen aan menings- en besluitvormende gesprekken over complexe onderwerpen
Mondelinge taalvaardigheid: luisteren			
Kenmerken	Interpreteren	3F	Kan de tekst vergelijken met inhoud uit andere teksten
Mondelinge taalvaardigheid: spreken			
Algemene omschrijving		3/4F	Kan monologen houden waarin ideeën worden uitgewerkt – kan daarbij specifieke standpunten ontwikkelen
Taken	Een monoloog houden		Kan vragen naar aanleiding van een verhaal vloeiend beantwoorden – kan gezichtspunten ondersteunen met redenen en relevante voorbeelden
Lezen: zakelijke teksten			
Algemene omschrijving		2/3/4F	Kan teksten lezen die verder van de leerling afstaan – kan die [teksten] in detail begrijpen
Kenmerken	Begrijpen	2/3F	Kan de hoofdgedachte weergeven – maakt onderscheid tussen hoofd- en bijzaken
	Interpreteren	4F	Kan een vergelijking maken tussen andere teksten en tussen tekstdelen
	Evalueren	3F	Kan de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden
	Opzoeken		Kan de betrouwbaarheid van bronnen beoordelen en vermeldt bronnen
Les 6: literaire jurisprudentie			
Thematiek: <i>De burggravin van Vergi</i> en andere literaire casussen			
Mondelinge taalvaardigheid: gesprekken		Niveau	Opmerkingen
Algemene omschrijving		4F	Kan de taal nauwkeurig en doeltreffend gebruiken
Taken	Deelnemen aan discussie en overleg		Kan overtuigende argumenten geven
	Informatie uitwisselen		Kan deelnemen aan menings- en besluitvormende gesprekken over complexe onderwerpen
Mondelinge taalvaardigheid: luisteren			
Taken	Luisteren naar instructies	4F	Kan complexe uitleg en langere instructies begrijpen
Kenmerken	Samenvatten	3F	Kan een tekst samenvatten voor zichzelf en anderen
Lezen: zakelijke teksten			
Kenmerken	Begrijpen	2/3F	Kan de hoofdgedachte weergeven – maakt onderscheid tussen hoofd- en bijzaken
	Interpreteren	3/4F	Trekt conclusies naar aanleiding van een tekst - kan een vergelijking maken tussen andere teksten en tussen tekstdelen
	Samenvatten	4F	Kan een samenvatting maken die los van de uitgangstekst te begrijpen is

Lezen: fictionele, narratieve, literaire teksten			
Tekstkenmerken		4F	Bij oudere teksten is de taal, inhoud en vorm gedateerd
Kenmerken	Begrijpen	2/3F	Kan situaties en verwickelingen in de tekst beschrijven en de geschiedenis chronologisch navertellen – kan causale verbanden leggen en doelen en motieven van personages opmerken
	Interpreteren	3/4F	Kan het onderwerp van de tekst benoemen – kan het algemene thema formuleren
	Evalueren		Kan uiteenzetten tot welke inzichten de tekst heeft geleid – kan teksten naar inhoud en vorm vergelijken
Schrijven			
Taken	Formulieren invullen	2/3/4F	Kan aantekeningen maken – aantekeningen kunnen ook door anderen gebruikt worden
	Verslagen		Kan verslagen schrijven met behulp van een stramen – kan over complexe onderwerpen schrijven
Briefing: expert presenteert eigen zaak			
Mondelinge taalvaardigheid: gesprekken		Niveau	Opmerkingen
Algemene omschrijving		4F	Kan de taal nauwkeurig en doeltreffend gebruiken
Taken	Deelnemen aan discussie en overleg		Kan overtuigende argumenten geven
	Informatie uitwisselen		Kan deelnemen aan menings- en besluitvormende gesprekken over complexe onderwerpen
Mondelinge taalvaardigheid: luisteren			
Taken	Luisteren als lid van een live publiek	3F	Kan een beschouwing begrijpen, ook als het onderwerp abstract is
Kenmerken	Interpreteren		Kan tekstdelen met elkaar vergelijken
	Evalueren		Kan een oordeel over de waarde van een tekst(deel) voor zichzelf en anderen
Mondelinge taalvaardigheid: spreken			
Algemene omschrijving		3/4F	Kan monologen houden waarin ideeën worden uitgewerkt – kan daarbij specifieke standpunten ontwikkelen
Taken	Een monoloog houden		Kan vragen naar aanleiding van een verhaal vloeiend beantwoorden – kan gezichtspunten ondersteunen met redenen en relevante voorbeelden
Schrijven			
Taken	Formulieren invullen	2/3/4F	Kan aantekeningen maken – aantekeningen kunnen ook door anderen gebruikt worden
Les 7: advocatenpleidooien			
Schrijven: advocatenpleidooi			
Mondelinge taalvaardigheid: gesprekken		Niveau	Opmerkingen
Algemene omschrijving		4F	Leerling kan taal nauwkeurig en doeltreffend gebruiken
Taken	Deelnemen aan discussie en overleg	2F/4F	Kan bespreken wat er gedaan moet worden – kan overtuigende argumenten geven in een geanimeerde discussie
	Informatie uitwisselen	3/4F	Kan actief deelnemen aan gesprekken - kan deelnemen aan menings- en

			besluitvormende gesprekken over complexe onderwerpen
Mondelinge taalvaardigheid: luisteren			
Taken	Luisteren naar instructies	3F	Kan uitleg over concrete en abstracte onderwerpen begrijpen
Kenmerken	Interpreteren		Kan tekstdelen met elkaar vergelijken
	Evalueren		Kan een oordeel over de waarde van een tekst(deel) voor zichzelf en anderen
Mondelinge taalvaardigheid: spreken			
Algemene omschrijving		3/4F	Kan monologen houden waarin ideeën worden uitgewerkt – kan daarbij specifieke standpunten ontwikkelen
Taken	Een monoloog houden		Kan vragen naar aanleiding van een verhaal vloeiend beantwoorden – kan gezichtspunten ondersteunen met redenen en relevante voorbeelden
Schrijven			
Algemene omschrijving		2/3/4F	Kan samenhangende teksten schrijven met een eenvoudige, lineaire opbouw – kan relevante kwesties benadrukken en ondersteunen met voorbeelden
Taken	Aantekeningen	4F	aantekeningen kunnen ook door anderen gebruikt worden
	Artikelen	2/3/4F	Kan overtuigen met argumenten – kan in een betoog standpunten vrij uitvoerig uitwerken
Les 8: partijen in een rechtszaak			
Mondelinge taalvaardigheid: gesprekken		Niveau	Opmerkingen
Algemene omschrijving		3F	Leerling kan op effectieve wijze deelnemen aan gesprekken
Taken	Deelnemen aan overleg		Kan actief deelnemen aan overleg
	Informatie uitwisselen	2/3F	Kan informatie verzamelen en verwerken - kan actief deelnemen aan gesprekken in het kader van een project
Mondelinge taalvaardigheid: luisteren			
Taken	Luisteren naar instructies	3F	Kan uitleg over concrete en abstracte onderwerpen begrijpen
Lezen: zakelijke teksten			
Algemene omschrijving		3F	Kan teksten over onderwerpen uit de opleiding en van maatschappelijke aard zelfstandig lezen
Tekstkenmerken			De teksten hebben een duidelijke opbouw en de informatiedichtheid kan hoog zijn
Kenmerken	Begrijpen		Maakt onderscheid tussen hoofd- en bijzaken
	Interpreteren	2/3F	Legt relaties tussen tekstuele informatie en algemene kennis – trekt conclusies naar aanleiding van de tekst
	Opzoeken	3F	Kan snel informatie vinden in ingewikkelde schema's
Schrijven			
Taken	Aantekeningen	3/4F	Kan belangrijke informatie noteren - kan gedetailleerde aantekeningen maken die ook door anderen gebruikt kan worden
Les 9: voorbereiding rechtszaak			
Mondelinge taalvaardigheid: gesprekken		Niveau	Opmerkingen
Algemene omschrijving		4F	Kan de taal nauwkeurig en doeltreffend gebruiken
Taken	Deelnemen aan discussie en		Kan overtuigende argumenten geven

	overleg		
	Informatie uitwisselen		Kan deelnemen aan menings- en besluitvormende gesprekken over complexe onderwerpen
Mondelinge taalvaardigheid: luisteren			
Taken	Luisteren naar instructies	3F	Kan uitleg over concrete en abstracte onderwerpen begrijpen
	Luisteren als lid van een live publiek		Kan hoofdpunten en onderbouwingen begrijpen, ook als het onderwerp abstract is
Mondelinge taalvaardigheid: spreken			
Algemene omschrijving		3/4F	Kan monologen houden waarin ideeën worden uitgewerkt – kan daarbij specifieke standpunten ontwikkelen
Taken	Een monoloog houden		Kan vragen naar aanleiding van een verhaal vloeiend beantwoorden – kan gezichtspunten ondersteunen met redenen en relevante voorbeelden
Lezen: zakelijke teksten			
Algemene omschrijving		2/3/4F	Kan teksten lezen die verder van de leerling afstaan – kan die [teksten] in detail begrijpen
Kenmerken	Begrijpen	2/3F	Kan de hoofdgedachte weergeven – maakt onderscheid tussen hoofd- en bijzaken
	Interpreteren	4F	Kan een vergelijking maken tussen andere teksten en tussen tekstdelen
	Evalueren	3F	Kan de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden
	Opzoeken		Kan de betrouwbaarheid van bronnen beoordelen en vermeldt bronnen
Schrijven			
Algemene omschrijving		2/3/4F	Kan samenhangende teksten schrijven met een eenvoudige, lineaire opbouw – kan relevante kwesties benadrukken en ondersteunen met voorbeelden
Taken	Aantekeningen		Kan aantekeningen maken - aantekeningen kunnen ook door anderen gebruikt worden
	Artikelen		Kan overtuigen met argumenten – kan in een betoog standpunten vrij uitvoerig uitwerken
Les 10: de rechtszaak			
Mondelinge taalvaardigheid: gesprekken		Niveau	Opmerkingen
Algemene omschrijving		4F	Kan de taal nauwkeurig en doeltreffend gebruiken
Taken	Deelnemen aan discussie en overleg		Kan overtuigende argumenten geven
	Informatie uitwisselen		Kan deelnemen aan menings- en besluitvormende gesprekken over complexe onderwerpen
Mondelinge taalvaardigheid: luisteren			
Taken	Luisteren als lid van een live publiek	3F	Kan hoofdpunten en onderbouwingen begrijpen, ook als het onderwerp abstract is
Mondelinge taalvaardigheid: spreken			
Algemene omschrijving		3/4F	Kan monologen houden waarin ideeën worden uitgewerkt – kan daarbij specifieke standpunten ontwikkelen
Taken	Een monoloog houden		Kan vragen naar aanleiding van een verhaal vloeiend beantwoorden – kan

			gezichtspunten ondersteunen met redenen en relevante voorbeelden
Schrijven			
Taken	Aantekeningen	4F	Kan informatie nauwkeurig en waarheidsgetrouw vastleggen
Leesfragmenten en leesvragen			
Lezen: fictionele, narratieve, literaire teksten			
Tekstkenmerken		4F	Bij oudere teksten is de taal, inhoud en vorm gedateerd
Kenmerken	Begrijpen	2/3F	Kan situaties en verwickelingen in de tekst beschrijven en de geschiedenis chronologisch navertellen– kan causale verbanden leggen en doelen en motieven van personages opmerken
	Interpreteren	3/4F	Kan het onderwerp van de tekst benoemen – kan het algemene thema formuleren
	Evalueren		Kan uiteenzetten tot welke inzichten de tekst heeft geleid – kan teksten naar inhoud en vorm vergelijken
Schrijven			
Taken	Formulieren invullen	2/3/4F	Kan aantekeningen maken – aantekeningen kunnen ook door anderen gebruikt worden

